

**ULUSAL KIRSAL KALKINMA
STRATEJİSİ
(2021-2023)**

Ankara 2021

*“Potansiyelimiz Büyük
Hedeflerimiz Büyük*

*Güçlü Türkiye’nin Yolu,
Güçlü Tarımdan Geçer”*

*“Çiftçimiz, üreticimiz,
yetiştiricimiz, orman
köylümüz, balıkçımız bizden
ne isterse başımızın
üstündedir”*

Recep Tayyip ERDOĞAN
T.C. CUMHURBAŞKANI

ÖNSÖZ

Kırsal kalkınma, kırsal alanda yaşayanların ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma sürecidir. Bu süreç, yerinde, çok sektörlü ve mekânsal yapıya sahip bir politikayı gerektirir. Kırsal ekonominin ve istihdamın güçlendirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, sosyal ve fiziki altyapının iyileştirilmesi ile çevre ve doğal kaynakların korunması politikanın çerçevesini oluşturur.

Ekonomik kalkınmanın temel anahtarı, tarım ve kırsal kalkınmadır. Ülkelerin tarımsal üretimde büyük ölçüde kendi kendine yetebilmesi ve kalkınmanın genel anlamda sağlanabilmesi adına kırsal kalkınma hayati önem taşımaya devam etmektedir. Kırsal

alana yapılacak her türlü yatırım, ülkenin kalkınmasını hızlandıracaktır. Türkiye'nin kalkınması, kırsalın kalkınmasından geçer. Kırsalın kalkınması, tarım-gıda sektörünün kalkınması, ekonominin yani ülkenin kalkınması demektir. Kırsala yapılan her yatırım, sağlığa, tarıma, ekonomiye, nihayetinde gelecek güzel günlere yapılmış bir yatırım olarak karşımıza çıkacaktır. Kırsal kalkınma uygulama ve politikaları ve bu alanlarda sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlayacak her türlü yatırım son derece önemli hale gelmiştir. Bakanlık olarak, kırsal kalkınmanın etkinliği ve sürdürülebilirliği için Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı gibi birçok milli program uygulamakta, başta IPARD olmak üzere uluslararası programlarla işbirliği içerisinde nice başarılı projeler hayata geçirmekteyiz.

Kırsal alanda, sürdürülebilir kalkınma, temel hedefimizdir. Hem kırsal alanlarımız bakımından hem de beşeri bakımdan büyük bir ekonomik potansiyele sahibiz. Ülkemize güç katan bu potansiyeli daha çok enerjiye ve daha çok üretime çevirmek için de tüm gayretimizle çalışıyoruz. Kırsal alanlarda, üretimi artıran, katma değer sağlayan ve

bilhassa istihdamı artırmayı hedefleyen çok sayıda destek, teşvik ve hibe programını uygulamaktayız.

Kırsal alanda küçük ölçekli işletmeler geliştirilecek, tarımsal verimlilik artırılabilecek, kırsal alanda yaşam kalitesi iyileştirilecek, beşeri ve sosyal sermaye güçlendirilecektir. Bu bölgelerin ulusal pazarla ve diğer bölgelerle bütünleşme düzeyi yükseltilecek; eğitim, sağlık, iletişim ve yerel yönetim hizmetlerinin sunum kalitesi ve erişilebilirliği artırılabilecektir. Diğer bakanlık, ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılacak işbirliği ile tarım sektöründeki istihdamdan ayrılan ve kırsalda ikamet etmeye devam eden kadın ve gençlerimiz başta olmak üzere kırsal işgücü, tarıma dayalı veya tarım dışı üretim faaliyetlerine yönlendirilecektir.

Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi (2021-2023) ilgili tüm kurum ve kuruluşların etkin katılımları ve işbirliği ile ülkemiz kırsalındaki beşeri ve doğal kaynak potansiyelini sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla değerlendirmek suretiyle Avrupa Birliği üyelik hedefi de gözetilerek kırsal nüfusun iş ve yaşam koşullarının kendi yöresinde iyileştirilmesi hedeflenerek hazırlanmıştır.

Bu kapsamda strateji belgesinin üretken, yenilikçi ve çevreci kırsal kalkınma politikalarının sürdürülmesine katkı sağlamasını diler, Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi hazırlıklarına aktif katkılarını sunan kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına teşekkür ederim.

Dr. Bekir PAKDEMİRLİ
Tarım ve Orman Bakanı

5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 15. maddesi çerçevesinde, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde ve Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının teknik desteğinde hazırlık çalışmaları yürütülen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023) belgesi, 27 Ekim 2020 tarih ve 31287 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'ne istinaden hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
TABLolar.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
1. GENEL HUSUSLAR.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Kavramsal Çerçeve.....	2
1.3. Yasal Dayanak.....	4
1.4. Gerekçe.....	4
1.5. Kırsal Alan Tanımı.....	6
1.6. Kır-Kent Etkileşimi.....	9
1.7. Hedef Kitle.....	10
1.8. Hazırlık Süreci ve Katılımcılık.....	11
2. TEMEL SOSYOEKONOMİK ve MEKÂNSAL EĞİLİMLER.....	12
2.1. Nüfus ve Göç.....	12
2.2. Yerleşim Yerleri.....	13
2.3. Kırsal Alanda İskân.....	14
2.4. Tarımsal Yapı.....	15
2.5. Tarım ve Teknoloji.....	16
2.6. Sürdürülebilir ve İklim Dostu Tarımsal Üretim.....	17
2.7. İş Gücü ve İstihdam.....	19
2.8. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı.....	21
2.9. Kırsal Alanlar İçin Güçlü ve Zayıf Yönler ile Fırsat ve Tehditler Analizi.....	21
3. KIRSAL KALKINMA FAALİYETLERİ.....	26
3.1. Hizmetler ve Yatırımlar.....	26
3.1.1 Hizmetler.....	26
3.1.2 Yatırımlar.....	28
3.2. Destekleme Faaliyetleri.....	30
3.2.1 Ulusal kaynaklarla yürütülen destekleme faaliyetleri.....	30
3.2.2 Uluslararası kaynaklarla yürütülen destekleme faaliyetleri.....	36
4. ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİK ÇERÇEVESİ.....	38

4.1.	Ulusal Politika Yaklaşımı	38
4.2.	Temel Amaç	39
4.3.	İlkeler	40
4.4.	Stratejik Çerçeve	42
5.	UYGULAMA.....	53
5.1.	Uygulama Alanı	53
5.2.	Uygulayıcı Kurumlar	53
5.3.	Uygulama Araçları.....	55
5.3.1	Merkezî bütçeli kırsal kalkınma projeleri	56
5.3.2	Uluslararası kaynaklarla yürütülen entegre nitelikteki kalkınma projeleri ...	56
5.3.3	Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programları.....	57
5.3.4	Kalkınma Ajansları Kırsal Kalkınmanın Desteklenmesi Mali Destek Programları.....	58
5.4.	Temel Uygulama Belgeleri	58
5.4.1	Kırsal Kalkınma Eylem Planı-III	59
5.4.2	IPARD Programı-III	59
6.	KOORDİNASYON, İZLEME ve DEĞERLENDİRME	62
6.1.	Kırsal Politikanın Yönetişimi.....	62
6.2.	Kırsal Göstergeler	63
	KAYNAKÇA	66
	EKLER.....	67
	EK-1: Temsil Olunan Kurumlar Listesi.....	67
	EK-1 (A): Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023) taslağının hazırlanması için görevlendirilen çekirdek grupta temsil edilen kurumlar:.....	67
	EK-2: IPARD Programı Bilgileri.....	68
	EK-2 (A): IPARD Programı (2007-2013) Stratejik Çerçevesi	68
	EK-2 (B): IPARD Programı kapsamındaki iller	69
	EK-2 (C): IPARD Programı (2014-2020) Stratejik Çerçevesi	69

TABLolar

Tablo 1. İş Gücü İstatistikleri.....	20
Tablo 2. Stratejik Amaç 1 kapsamındaki öncelik ve tedbirler	44
Tablo 3. Stratejik Amaç 2 kapsamındaki öncelik ve tedbirler	46
Tablo 4. Stratejik Amaç 3 kapsamındaki öncelik ve tedbirler	48
Tablo 5. Stratejik Amaç 4 kapsamındaki öncelik ve tedbirler	49
Tablo 6. Stratejik Amaç 5 kapsamındaki öncelik ve tedbirler	52
Tablo 7. Seçilmiş kırsal göstergeler (eksenler itibarıyla)	63

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BKİ	Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
BŞB	Büyükşehir Belediyesi
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Projesi
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ajansı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GM	Genel Müdürlük
GTS	Genel Tarım Sayımı
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsat ve Tehditler
IACS	Entegre İdare ve Kontrol Sistemi
IPA	Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IPARD	Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
İBBS	İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması
İÇİB	İçişleri Bakanlığı
KA	Kalkınma Ajansları
KAP	Katı Atık Programı
KEYY	Kendi Evini Yapana Yardım
KHGM	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KOP	Konya Ovası Projesi
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖYDES	Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
KÜSİ	Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği
RİP	Resmi İstatistik Programı
SAY	Sürdürülebilir Arazi Yönetimi
SODAM	Sosyal Dayanışma Merkezi
SOGEF	Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı
SOP	Sektörel Operasyonel Program

STK	Sivil Toplum Kuruluşları
STY	Sürdürülebilir Toprak Yönetimi
SUKAP	Su, Kanalizasyon ve Altyapı Projesi
TB	Ticaret Bakanlığı
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜKAS	Tarımsal Üretim Kayıt Sistemi
UA	Uzaktan Algılama
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
YETKE	Yenilenmiş Evrensel Toprak Kayıpları Eşitliği

1. GENEL HUSUSLAR

1.1. Giriş

Türkiye'nin Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planlarında bölgesel gelişme ekseninde konumlandırılan kırsal kalkınma, tarım sektörünün rekabet gücünü ve yerel kalkınmayı destekleyecek şekilde tanzim edilmiştir. Bu planlarda, tarım politikaları açısından ticari işletmelerin rekabet güçlerinin iyileştirilmesi, verimliliğin ve sürdürülebilirliğin desteklenmesi hedeflenmiştir; bölgesel politikalar açısından kırsal kesimin rekabetçi oldukları ürün ve zenginliklere dayanan yerel kalkınma projeleri hayata geçirilmiştir. Yine bu planlama süreçlerinde; Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS-I) ve Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) döneminde, 2014-2020 yıllarını kapsayan UKKS-II belgeleri hazırlanmıştır. Bu belgeler, kırsal kesimin ekonomik gücüne katkı sağlayarak bölgeler arasında görülen ekonomik farklılaşmayı azaltmayı ve bölgeler arasındaki farklı gelişmişlik düzeylerini eşitleyerek kırsal kalkınmayı hızlandırmayı amaçlamıştır. Hayata geçirilen projelerde sivil toplum kuruluşları, üretici örgütleri, birlikleri ve kooperatifleri ile kadın ve genç nüfusun katılımlarının sağlandığı, yerel kaynakların harekete geçirildiği, kalkınma politikalarıyla uyumlu uygulamalara önem verilmiştir.

2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nda, sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışı çerçevesinde, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal iş gücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması ve nüfusun kırsalda tutunmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda, 2021-2023 yıllarını kapsayan UKKS-III belgesinin hazırlanmasında, ulusal refah düzeyinin görece gerisinde kalan kırsal alanların kalkınma dinamiklerinin sağlıklı bir şekilde tespit edilerek, buralardaki ekonomik ve beşerî kaynak potansiyelinin belirlenen stratejiler çerçevesinde harekete geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu stratejilerin geliştirilmesinde, Türkiye'nin kırsal politika uygulamaları konusundaki ulusal deneyimi, uluslararası ölçekte kırsal kalkınma konusundaki eğilimler ve AB kırsal kalkınma politikası dikkate alınmıştır. Ayrıca,

kırsal alanların kalkınma dinamikleri üzerinde etkili olması beklenen; kırsal altyapı hizmetleri, çevre dostu tarımsal üretim yöntemleri, gıda güvenliği, tedarik zinciri yönetimi, bilişim teknolojileri, kır-kent etkileşimi, mahalli idareler, sivil toplum kuruluşları, üretici birlikleri, demografik yapı, iş gücü piyasası, döngüsel ekonomi, göç ve yoksulluk, yenilenebilir enerji, doğal kaynak yönetimi, AB Yeşil Mutabakatı'na uyum ve iklim değişikliği konularına yer verilmiştir.

Her ne kadar, IPARD III Programı ve IPA tüzükleri 2021-2027 yıllarını kapsıyor olsa da ilgili programlara ulusal düzeyde zemin oluşturacak UKKS-III belgesi 2021-2023 yıllarını kapsamaktadır. On Birinci Kalkınma Planı'nın (2019-2023) kırsal kalkınmaya yönelik yaklaşımı, planın uygulama süresi de dikkate alındığında, UKKS-III (2021-2023) belgesiyle merkezî ve yerel düzeyde güçlü yönetişime, kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyona uyumlu politikaların birbirine paralel şekilde yürütülmesine imkân sağlanacaktır. Yine UKKS-III kapsamında, başta kırsal kalkınma destekleri olmak üzere, belirlenen stratejik amaçların 6 ay veya 1 yıllık dönemler itibarıyla uygulama sonuçlarına ilişkin ara dönem değerlendirmelerinin ve etki analizlerinin yapılması planlanmaktadır. Bu çerçevede, kamu ve kamu dışı paydaşların katılımı ve işbirliğinde hazırlanarak farklı kurumlarca yürütülen ulusal ve uluslararası fonları kullanan tüm kırsal kalkınma faaliyetlerinin, belirlenen ulusal önceliklerle uyumlu olması ve ulusal hedeflere katkı sunması amaçlanmaktadır.

1.2. Kavramsal Çerçeve

Kırsal kalkınma, en genel tanımıyla çok sektörlü ve birden çok düzeyli mekânsal yapıya sahip yatay bir politika alanı olarak kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma sürecidir. Kırsal alanların genişliği, çeşitliliği ve kırsal kesimin heterojen yapısı kırsal kalkınma politikalarının uygulanmasını, etkisinin ölçülmesini ve dolayısıyla homojen bir politika oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Kırsal kalkınma politikalarının uygulanma başarısı, diğer sektörel politikalara kırsal kalkınma perspektifinin de entegre edilmesine bağlıdır. Bu durum, çok boyutlu bir kalkınma yaklaşımını ve çok sektörlü kamu politikalarını gerekli kılmaktadır. Nitekim Türkiye'de kırsal alanlar, geçmiş yıllardan günümüze kadar hazırlanan bütün plan, politika ve strateji belgelerinde kalkınma perspektifiyle (veya yaklaşımıyla ifadesi kullanılarak) mekânsal düzeyde

ele alınmıştır. Kırsal kalkınma gerek politika tasarımı gerekse uygulamalar bakımından sektörel boyutların da birlikte ele alındığı yapısal bir politika olarak benimsenmiştir. Kırsal alandaki temel ekonomik faaliyetler tarım etrafında şekillendiğinden, kırsal yaşamı belirleyen sektör ağırlıklı olarak tarımdır. Bununla birlikte kırsalın küçük ve orta ölçekli işletmelerle, kültür ve deneyimlemeye yönelik turizm faaliyetlerine imkân tanınması, geleneksel el sanatları ve katma değerli ürünlerin üretimine katkı sağlaması, su ürünleri yetiştiriciliği, arıcılık ve bal üretimi, fermente gıda ve içecek ürünlerine yönelik ihtiyacı karşılayan üretim ve hizmet faaliyetlerini bünyesinde barındırması vb. dikkate alındığında kırsalın daha geniş ve bütüncül bir ekonomik yapı olarak ele alınması gerekmektedir. Diğer yönden kırsal alanlar ikincil bitkisel ve hayvansal ürünlerin işlendiği, köy pazarları ve üretici birlikleri gibi ekonomik ve sosyal yapıların bulunduğu, ekolojik açıdan değerli, kentsel alanlarla sürekli etkileşim ve iletişim halinde olan mekânlardır. Dolayısıyla kırsal, çeşitli sektörleri içinde barındıran çok sektörlü, çok yönlü politikalar gerektiren, mekânsal boyutu da içeren bir kavramdır. Bu politikanın sektörel boyutu tarım politikalarına, mekânsal boyutu ise daha çok bölgesel gelişme politikalarına konu edilmektedir.

Hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan kır-kent arasındaki ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan dengesizliklerin giderilmesi için kırsal kesimin kalkınmasını hızlandırıcı yeni model ve politikaların sürekli olarak gündemde olması gerekmektedir. Bu minvalde kırsal kalkınma, tarım sektörünün rekabet gücünü artıracak, yerel kalkınmayı destekleyecek tarım ve bölgesel gelişme politikalarının itici gücü olmaktadır.

Tarım Politikaları: Türkiye geçmişten günümüze yaygın kırsal yerleşim deseni, kırsal nüfus yoğunluğu, çeşitlenmiş tarımsal ürün deseni ve görece yüksek tarım istihdamıyla dünya ölçeğinde önemli bir tarım ülkesidir. Türk tarımının işletme profili, bir tarafta dünya pazarları için üretim yapan rekabetçi güce sahip büyük ticari işletmeler ile diğer tarafta yakın yerel pazarlar ve hanehalkının tüketimine yönelik üretim yapan geleneksel geçimlik/yarı-geçimlik küçük aile işletmelerinin bir arada olduğu, modern usullerle üretim yapan büyük işletmeler, geleneksel usullerle üretim yapan orta büyüklükteki işletmeler, modern üretim yapan küçük aile işletmeleri ve geleneksel geçimlik/yarı-geçimlik üretim yapan küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Kırsal kalkınma politikaları bir taraftan daha güçlü bir Türk tarımı için

ticari işletmelerin rekabet güçlerini iyileştirmeyi diğer taraftan ise kırsal ekonominin ve kültürel mirasın omurgasını oluşturan küçük işletmelerin verimlilik temelinde sürdürülebilirliğini gözetmektedir. Geleneksel geçimlik/yarı-geçimlik küçük aile işletmelerine özel geliştirilen politika araçları çoğunlukla kırsal kalkınma kapsamında değerlendirilmektedir. Zira bu işletmelerin tarımsal üretimde kalmaları sadece dinamik bir kırsal ekonomi için değil, kırsal çevre ve doğal hayat açısından da büyük önem taşımaktadır.

Bölgesel Gelişme Politikaları: Türkiye’de gerek bölgeler arası gelişmişlik farklarını gerekse de göçlerle şekillenen hızlı ve çarpık kentleşmeyi besleyen ana dinamiklerden birinin kırsal yörelerde yaşanan kalkınma problemleri olduğu yaygın olarak kabul görmektedir. Bu bakımdan, ulusal refahın ülke sathına daha dengeli bir şekilde yayılması amacıyla kırsal politikalar nezdinde kırsal yörelerdeki az gelişmişliğe sebep olan unsurlar da ele alınmaktadır. Daha çok kırsallığı baskın yörelerde hayata geçirilen projeler, ağırlıklı olarak kırsal refahın artırılması temelinde tasarlanmakta, bu yörelerdeki mahalli idarelerin hizmet sunum kapasiteleri güçlendirilerek bölgesel yatırım teşviklerinde bu yöreler lehine pozitif ayrımcılığa gidilmektedir. Bu anlayışla kırsal politikalar çerçevesinde, kırsal yörelerin rekabetçi oldukları ürün ve zenginliklere dayanan yerel kalkınma projeleri hayata geçirilmektedir.

1.3. Yasal Dayanak

2021-2023 dönemini kapsayan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS-III); 5488 sayılı Tarım Kanunu’nun 15. maddesi gereğince ve 2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile On Birinci Kalkınma Planı’nın (2019-2023) 705-711 politikaları ve alt tedbir hükümlerine istinaden hazırlanmıştır.

1.4. Gerekçe

Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik girişimler kırsal alanlardaki çeşitli sorunları da gün yüzüne çıkarmaktadır. On Birinci Kalkınma Planı politika ve tedbirleri ışığında; kırsal kesimdeki ekonomik ve beşerî kaynak potansiyelinin ulusal kalkınma yolunda en verimli şekilde değerlendirilmesine imkân verecek kırsal politikaları belirlemek, uygulanacak tüm kırsal kalkınma faaliyetlerini tespit edilen ortak amaç ve hedeflere yönlendirmek ve

bu faaliyetlerin tasarım-uygulama-koordinasyon-izleme ve değerlendirme süreçlerinde takip edilecek genel hususları ortaya koymak üzere ulusal kırsal kalkınma stratejik çerçeve belgesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu ihtiyaçtan hareketle, ülke genelinde kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları (STK), yerel yönetimler ve özel sektör tarafından yürütülen kırsal kalkınma destekleri incelenmiş, UKKS-I ve II dönemlerindeki uygulama süreçlerinden elde edilen sonuçlar analiz edilmiş, dünyada kırsal kalkınmanın desteklenmesine yönelik eğilimler ve AB uyum sürecinin gerekleri de göz önünde bulundurularak UKKS-III belgesi ile kırsal kalkınma faaliyetlerine yönelik bütüncül bir politika çerçevesinin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kamu ve kamu dışından ilgili kesimlerin katkısıyla hazırlanan bu belge, özel olarak aşağıda belirtilen ihtiyaçları karşılamayı amaçlamaktadır:

- Sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, kırsaldaki beşerî ve doğal kaynak potansiyelini yenilikçi bir anlayışla harekete geçirmek, koruma ve kullanma dengesini gözeterek doğal kaynakları korumak,
- Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltmak,
- Geleneksel geçimlik/yarı-geçimlik üretim yapan küçük aile işletmelerini korumak ve yaşatmak,
- Kırsalda kurulan ve gıda güvenliğine de katkı sağlayan tarım işletmelerini ve tarım dışı işletmeleri desteklemek,
- Yoksulluğu azaltarak kırsalda yaşayan insanları düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturmak, bu insanların yaşam standartlarını yükseltmek,
- Göçlerin kırsal alanlar üzerindeki olumsuz etkileriyle mücadele etmek ve kırsal nüfusun kırsalda tutunmasını sağlamak,
- Kırsal politika yönetim unsurlarını belirleyerek yönetişimi merkezi ve yerel düzeyde güçlendirilmek,
- Kırsalda bilişim teknolojilerinin kullanımını yaygınlaştırmak,
- Katılım öncesi süreçte AB tarım ve kırsal kalkınma müktesebatı uyumuna katkı sağlamak,

- Ülke genelinde kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör tarafından verilen kırsal kalkınma desteklerini, bütüncül bir yaklaşımla, bu strateji belgesi çerçevesinde yönlendirmek.

1.5. Kırsal Alan Tanımı

Kırsal alan, mekânsal farklılıkların olduğu bir alan tanımının ötesinde, üzerinde demografik ve sosyolojik farklılıkları da içeren çok boyutlu bir yapı göstermektedir. Çevrenin doğal, nüfusun düşük ve hâkim iktisadi faaliyetin tarım olduğu mekânlar genel olarak kırsal alan olarak kabul edilmektedir. Ancak kırsalı tanımlayan temel değişkenler üzerinde tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Nüfus yoğunluğu, sosyokültürel özellikler ve kurumsal yapılanma gibi pek çok farklı değişken de farklı ülkelerde ve farklı zamanlarda kırsalı tanımlamak için kullanılmaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye’de farklı kamu kurumlarınca uygulanan faaliyetlerin amacı ve kapsamına göre değişen kırsal alan tanımları bulunmaktadır. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından üretilen kırsal alan istatistikleri esas alındığında iki farklı tanımın kullanıldığı görülmektedir. Buna göre;

- Birinci tanım için temel ölçüt, yerleşim yerlerinin idari statüsüdür. Buna göre, il ve ilçe merkezleri dışında kalan tüm yerleşimler köy (beldeler dahil) kabul edilmektedir. Bu tanıma göre, TÜİK tarafından köy-şehir ayırımında istatistikler üretilmektedir.
- İkinci tanım için temel ölçüt, nüfus eşiğidir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülmüş olan ve 1982 yılında sonuçlanan Kent Eşiği Araştırması’na göre asgari kentsel fonksiyonları gösteren yerleşimlerin nüfusu 20 bin olarak kabul edilmiştir. Bu tanıma göre, TÜİK tarafından 1988 yılından itibaren kır-kent ayırımında istatistikler üretilmektedir.

UKKS-I (2007-2013) belgesinde, Türkiye’de kırsal politikalara esas tanım olarak yukarıda bahsi geçen kır-kent tanımı kabul edilmiştir. Bu tanıma göre kırsal yerleşimlerin kapsamına nüfusu 20 binden düşük il ve ilçe merkezleri ile beldeler ve köyler girmektedir.

Ancak 12 Kasım 2012 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilen 6360 sayılı “On Dört İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun

ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile birlikte Büyükşehir Belediyesi (BŞB) sınırları kırsal alanları da kapsayacak şekilde il sınırlarına genişletilmiştir. Bu Kanun’la birlikte BŞB bulunan 30 ilde tüzel kişiliği kaldırılan 16.220 köy, mahalleye dönüştürülmüş, ülkedeki 34.434 olan köy sayısı 18.214’e düşmüştür. Bu değişikliklerle birlikte, köyler ve beldelere yönelik ülke genelinde gerek kırsal nüfus büyüklüğünün tespiti gerekse kırsal alan kapsamının mevcut tanımlar üzerinden tespit edilmesi oldukça güçleşmiştir. Zira mahallelerin tüzel kişilikleri bulunmadığı için, şehirlerdeki mevcut mahalleler ile kırsal alandaki bu yeni mahalleler arasında istatistiki olarak bir ayrıma gidilememektedir.

Nitekim, 21 Kasım 2019 tarihinde açıklanan III. Tarım ve Orman Şurası Raporu’nda büyükşehir belediyelerinde mahallelerin kırsal ve kentsel olarak yeniden yapılandırılması, kırsal mahallelerde köy tüzel kişiliği yapısının korunması, kırsal yaşamın Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bütüncül ve entegre bir bakış açısıyla koordine edilmesi maddesi yer almıştır.

Bu konuda 16 Ekim 2020 tarihli ve 31276 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 7254 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa bir madde düzenlemesi yapılmıştır. Bu düzenlemeyle büyükşehir belediyesi sınırları içinde olup köy veya belde belediyesi iken mahalleye dönüşen ve sosyo-ekonomik durumu, şehir merkezine uzaklığı, belediye hizmetlerine erişimi, mevcut yapılaşma durumu ve benzeri hususlar dikkate alınarak kırsal niteliği devam ettiği tespit edilen yerlerin kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemeye ilişkin usul ve esasları içeren Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği 15 Nisan 2021 tarihli ve 31455 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu kapsamda, kırsal yerleşim niteliğine sahip, kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenen yerlerde, belediyelerce tahsil edilen emlak vergisi dâhil vergi, harç, harcamalara katılma paylarında kademeli bir muafiyet ve indirim, ayrıca su (içme ve kullanma) ücretlerinde indirim sağlanmıştır.

Yukarıda sözü edilen kanunlar ve bu kanunların getirdiği değişiklikler nedeniyle, mahalli idarelerin yapılarındaki değişimlerden etkilenmeyecek, yeni bir kırsal alan tanımının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yeni tanımın, hem kırsal verilerin

kesintisiz şekilde üretilebilmesi hem de kırsal politikaların uygulama kapsamının tespiti bakımından işlevsel olması gerekmektedir. Yeni tanımın üretilmesinde kırsallığın küresel ölçekte kabul gören temel parametreleri olan uzaklık ve nüfus yoğunluğuna ilave olarak, dikkate alınması gereken başlıca hususlar; ülkenin idari yapısı, istatistiki bölge birimleri sınıflandırması, 6360 sayılı Kanun ile şekillenen yeni mahalli idare yapısı, belediye mevzuatı, Köy Kanunu, tarımsal arazi mevzuatı, kırsal ve kentsel alanlar arasında gelişen fonksiyonel ilişkiler, kırsal alanlara ilişkin mekânsal planlama mevzuatı ile kırsal kesimdeki genel kalkınma dinamikleridir. Kırsal alanlar için *kademeli ve/veya çoklu tanımlar* üretilmesi durumunda farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan kırsal alanlar münhasıran izlenebilecek ve buralar için mekâna özgü yöre temelli politikalar geliştirilebilecektir.

Kırsal alan tanımının yenilenmesi çalışmaları On Birinci Kalkınma Planı'nda yer alan 711.1 nolu tedbir çerçevesinde ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde TÜİK tarafından ilgili hükümler çerçevesinde yapılacaktır. Bununla ilgili süreç TÜİK koordinasyonunda ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde tanımlanacaktır. Söz konusu çalışmalar sonuçlanana kadar kırsal alan verilerinin üretimi için yukarıda belirtilen tanımların kullanılmasına devam edilecektir. Bu süreçte kırsal alan kapsamıyla ilgili olarak, yukarıda belirtilen tanımlar da gözetilerek; ülkenin idari yapısına, ilgili mevzuatına ve kamu teşkilatlanmasına uygun olarak gerek ulusal gerekse uluslararası kaynaklarla desteklenen kırsal kalkınma faaliyetlerinin nitelik ve işlevlerine uygun düşecek şekilde sorumlu kurumlar tarafından farklı uygunluk ölçütleri geliştirilebilecektir. Kırsal alan tanımı çalışması dışında ihtiyaç halinde kırsal alanlar için il veya ilçe düzeyinde genel bir kırsallık endeksi çalışması da yürütülecektir.

Kırsal kalkınma faaliyetlerinde destekleme oranlarının bazı dezavantajlı mekânlar (*dağlık alanlar, adalar, korunan alanlar, sulak alanlar, eko-sistem açısından hassas alanlar gibi*) lehine farklılaştırılması ihtiyacı halinde ise tabi olunan mevzuat çerçevesinde bu özel nitelikli mekânların tanımlanmasında ilgili kamu idarelerinin kullandığı tanımlar ve/veya yapacağı teknik çalışmalar esas alınacaktır.

1.6. Kır-Kent Etkileşimi

Kırsal yerleşimlerin gelişmişlik düzeyi gerek iller arasında gerekse il içinde önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Gelişmişlik farkının nedenleri çok çeşitli olmakla beraber, öne çıkan ana nedenlerin yapısal nitelikli olduğu görülmektedir. Bunlar; zorlu iklim ve coğrafya koşulları, kentsel merkezlere ve pazara uzaklık ile dinamik ve üretken bir kırsal ekonomi için gerekli ölçeğin nüfus seyrelmesi ve yaşlanma nedeniyle kaybedilmesidir. Bu yapısal sorunlara karşın, Türkiye'nin 2000'li yıllarda ulaşım, haberleşme ve bilişim hizmetleri altyapısında gerçekleştirdiği iyileşmeler neticesinde kırsal ve kentsel alanlar arasındaki erişimin güçlenerek fonksiyonel ilişkilerin çeşitlendiği, köyler ve kentler arasındaki geleneksel bağımlılık ilişkisinin ise yerini ortaklık ve işbirliği ilişkisine bıraktığı görülmektedir.

Kır-kent arasındaki erişimin güçlenmesiyle kentsel ekonomilerin kırsal alandaki ekonomik ve doğal kaynak potansiyeline yönelik iş geliştirme ve yatırım faaliyetleri çoğalmış, gerek artan ulaşım imkânları gerekse kentlerdeki sınai ve ticari işletmelerin kırsal alanlara doğru saçaklanması gibi nedenlerle gününbirlik iş ve istihdam amaçlı yolculuklar karşılıklı olarak artmıştır. Bu etkileşim, tarım ve gıda sanayii arasındaki entegrasyonun güçlü olduğu yöreler ile geleneksel ticaret merkezi özelliği gösteren ilçelerin etrafında daha yoğun ve istikrarlı şekilde gelişmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentsel ve kırsal kesimler ekonomik, sosyal ve çevresel yönden birbirleriyle bağımlılık ilişkisi içerisindedirler. Kırsal ve kentsel alanların eş zamanlı gelişebilmeleri için karşılıklı ilişkilere ve dengeli yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kır-kent arasındaki özel ya da kamusal sermayenin, göçle yahut gününbirlik gidip gelen kişilerin ve malların ticaret yoluyla kentsel ve kırsal alanlarda karşılıklı akışı olmaktadır. Bu ilişkinin çok boyutluluğu ve karmaşıklığı dikkate alınarak denilebilir ki, kalkınmanın anahtarı; her konuda sürdürülebilirliği sağlamak ve ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda kent-kır bağlantısını güçlü tutmaktır.

Kırsal alanların sahip olduğu pozitif dışsallıkların artmasıyla birlikte, nüfus ve iş gücü göstergelerine de yansıdığı üzere, çalışma ve yaşam tercihlerinden birini kırsal alan lehine kullanan yeni bir toplumsal kesimden de söz edilebilir. Tersine veya

mekik göçlerle somutlaşan bu sürecin kırsal alandaki geleneksel demografik yapıyı kısmen de olsa dönüştürdüğü görülmektedir.

Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki etkileşim ve işbirliği süreçlerinden tüm kırsal alanların eşit şekilde yararlandığı söylenemez. Kır-kent etkileşiminden kaynaklı dönüşümün kırsal yörelerdeki etkisi kentsel merkezlere olan mesafelere göre değişmektedir. Kentlerle etkileşimine göre yakın, orta ve uzak kırsal yörelerdeki sosyoekonomik dönüşümün sırasıyla hızlı, tedrici ve yavaş seyredeceği söylenebilir. Dolayısıyla kırsal alanların ülke genelinde homojenlik gösterdiği yönündeki geleneksel kabulden vazgeçilerek kırsal alanlara kente olan uzaklıkları ile diğer mekânsal ve demografik dinamikleri de dikkate alınarak farklılıkları üzerinden yöre odaklı yaklaşılması kaçınılmaz hâle gelmiştir. Böylece yöreden yöreye farklılaşan ihtiyaç ve potansiyellere uygun faaliyetler geliştirilebilecektir.

Kırsal kesimdeki yaşam kalitesi, kentlerden önemli ölçüde düşüktür. Asgari kırsal refah seviyesinin ülke ortalaması düzeyinde korunması, ülke nüfusunun kır ve kent arasında daha dengeli dağılmasına katkı sunacaktır. Bunun için kilit önemdeki altyapı ve hizmetlerin sunulması, özellikle de yerel düzeydeki kurum ve kuruluşların mali ve teknik kapasitelerinin güçlendirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Kırsal yerleşimlerin temel altyapı gereksinimlerini; yol, içme suyu, kanalizasyon sistemleri, atık yönetimi, enerji, bilişim, posta ve iletişim sektörleri oluşturmaktadır. Temel kamusal hizmetler bakımından ise eğitim, sağlık, asayiş, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar, sosyal koruma ve sosyal hizmetler öne çıkmaktadır. Mahalli müşterek nitelikli gündelik hizmet ihtiyaçları arasında ise ambulans, itfaiye, toplu taşıma ve çöp toplama hizmetleri kilit önemdedir. Kırsal ekonominin temelini oluşturan tarımsal hizmetler bakımından öne çıkan ana konular; sulama, çiftçi örgütlenmesi, çiftçi eğitimi, arazi toplulaştırma, tarla içi geliştirme hizmetleri ile ürün pazarlama ve depolama altyapısı ihtiyaçlarıdır.

1.7. Hedef Kitle

Kırsal kalkınma politikalarının hedef kitlesi kırsal yerleşimdeki hanehalkı ve tarımsal işletmelerdir. Hanehalkını oluşturan fertlerin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik tüm faaliyetler kırsal politikaların kapsamında değerlendirilmektedir. Kırsal kalkınma literatüründe, söz konusu faaliyetler

içerisinde kırsal alana götürülen hizmetler ve yatırımlar yerine, daha çok kırsal ekonomiyi güçlendirmeye yönelik proje temelli destekleme faaliyetleri öne çıkmaktadır. Ancak kalkınmanın ekonomik boyutunun yanı sıra çevresel, sosyal, mekânsal ve kurumsal boyutları da kırsal kalkınma çabalarında dikkate alınmaktadır. Bu anlayışla, bu belgede, hayata geçirilmesi öngörülen kırsal kalkınma faaliyetlerinin; kırsal çevre, kırsal yerleşimler, kırsal ekonomi, kırsal toplum ve kurumsal kapasite şeklinde özetlenebilecek ana eksenlerden biri veya birkaçıyla ilişkili olması sağlanacaktır.

Bu yönüyle kırsal kalkınma politikaları, tarımsal işletmelere ve üretim süreçlerine odaklanan, temelde işletmelerin kârlılıklarını artırma amacı güden tarımsal politikalarından farklılaşmaktadır. Nitekim tarımsal işletmelerin rekabet gücünün iyileştirilmesine yönelik ve doğrudan üretimle ilişkili olmayan konulara dair diğer desteklemeler kırsal politikanın kapsamında değerlendirilecektir.

1.8. Hazırlık Süreci ve Katılımcılık

2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi gereği Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda ilgili kurumların kırsal kalkınma konusundaki uzman temsilcilerinden oluşan çekirdek grup UKKS-III (2021-2023) belgesinin hazırlık sürecinde görevlendirilmiştir.

Hazırlık sürecinde gerçekleştirilen ana faaliyetleri sırasıyla aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Kamu ve kamu dışından paydaşların katılımıyla kırsal alanlara ilişkin güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditlerin (GZFT) tespiti,
- Taslakların hazırlanmasından sorumlu çekirdek grubun teknik çalışmaları,
- Taslakların Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından iki defa kamu ve kamu dışından paydaşların resmi görüşlerine açılması,
- Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından düzenlenen teknik çalışma toplantılarıyla taslağın ulusal bölgesel gelişme politikaları ve ilgili AB müktesebatı bakımından değerlendirilmesi,
- Nihai taslağın Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Cumhurbaşkanı onayına gönderilerek yayınlanması.

2. TEMEL SOSYOEKONOMİK ve MEKÂNSAL EĞİLİMLER

Kırsal alan ve kırsal yerleşimler, insanın yaşamsal kaynaklarının bulunduğu ve üretildiği yerler olmasının yanında geleneksel yapı biçimlerinin ve tekniklerinin var olduğu, örf, adet ve geleneklerin yaşatıldığı alanlardır. Kırsal alanlarda yapılan yatırım ve projelerle birlikte kırsal alanlarda gelişigüzel, bölgeye ve kültüre aykırı yapılaşmalar oluşmakta ve hem kırsal çevrede hem de kırsal yerleşimlerin içinde planlama ve tasarım sorunları gündeme gelmektedir.

Bu bölümde, kırsal kesimde kalkınma dinamikleri üzerinde etkili olan temel nitelikteki demografik, mekânsal, çevresel, ekonomik ve sosyal unsurlar genel hatlarıyla irdelenmektedir. UKKS-III dönemi için kırsal alana ilişkin temel veriler, 2021 yılından itibaren TÜİK tarafından üretilmesi öngörülen verilerden elde edilecektir.

2.1. Nüfus ve Göç

Türkiye’de kırsal ve kentsel yerleşimler ayırımına esas teşkil eden 20 bin nüfus eşiği baz alındığında, 2011 yılında ülke nüfusunun yüzde 28’inin kırsal yerleşimlerde yaşadığı, 2019 yılında bu oranın yüzde 11,5’e gerilediği görülmektedir. 6360 sayılı Kanun ile düzenlenen idari bağlılık ve tüzel kişilik değişiklikleri nedeniyle, 2012 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre %27,7 olan “kır” nüfusu oranı, 2013 yılında 6360 sayılı Kanun’un önemli etkisiyle %13,3’e düşmüştür. Bu değişikliğin sonucunda, Kanun’da belirtilen tanımlara göre “kır” nüfusu bulunmayan iller ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla günümüzde yerleşim yerlerinin tüzel kişiliklerini dikkate alarak yapılan kent-kır tanımlamaları gerçekliğini yitirmiştir. Mevcut kent/kır tanımı kullanılarak yapılacak analizlerde tam ve doğru bir karşılaştırma yapma olanağının bulunmadığı değerlendirilmektedir.

2019 yılı itibarıyla yerleşim yerlerine göre kırsal nüfusun dağılımı incelendiğinde, bu nüfusun yüzde 50,3’ünün köylerde, yüzde 12,4’ünün kasabalarda (belediye teşkilatı bulunan köyler), yüzde 15,8’inin büyükşehir ilçe belediyelerinde, yüzde 21,6’sının ise ilçe belediyelerinde yaşadığı görülmektedir.

Türkiye’de kırdan kente göç devam etmektedir. Kuzeydoğu Anadolu (Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illeri) ve Ortadoğu Anadolu (Malatya,

Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari illeri) bölgeleri dışı göçün en fazla yaşandığı bölgelerdir. Batı Anadolu (Ankara, Konya, Karaman), Batı Marmara (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale) ve Doğu Marmara (Kocaeli, Düzce, Sakarya, Bolu ve Yalova) bölgeleri ise en fazla göç alan bölgelerdir. Göç alan iller öncelikle Marmara Bölgesi'ndeki Kocaeli, Düzce, Sakarya, Bolu ve Yalova illeridir. Göçler daha çok kırsaldan kentlere, iç kesimlerden kıyılarına, kurak arazilerden sulak arazilere, dağlık alanlardan düzlük alanlara, kalkınmışlığı düşük yörelerden yüksek yörelere gerçekleşmektedir.

Türkiye'de kırdan kente göçlerin düşük bir ivmeyle de olsa süreceği ve kırsaldaki toplam nüfusun azalmaya devam edeceği öngörülmektedir. Ancak bazı illerde köy nüfuslarında artış söz konusu olabilecektir. Köylerdeki nüfus seyrelmesi veya çözülme düzeyi üzerinde etkili olabilecek temel içsel parametreler; demografik yapı, coğrafi konum ve iklim, tarımsal üretim altyapısı, istihdam ve iş gücü yapısı, sosyal ve fiziki altyapı hizmetlerine erişim düzeyidir. Bu süreç üzerinde etkili olması beklenen dışsal parametreler ise kentlerdeki düşük vasıflı iş gücü talebindeki artışın getirdiği istihdam ve daha yüksek gelir beklentisi, kentlerdeki cazip yaşam koşulları, bilişim ve ulaşım altyapısındaki gelişmelerle erişilebilirliğin artması ve temel kamusal hizmetlerin kentlerde daha nitelikli şekilde sunulmasıdır.

2.2. Yerleşim Yerleri

Türkiye çok sayıda düşük nüfuslu yerleşim yerinden oluşan dağınık bir kırsal yerleşme desenine sahiptir. Diğer taraftan "Nüfus ve Göç" bölümünde de belirtildiği üzere, mahalli idarelerle ilgili süregelen düzenlemeler sonucunda kırsal yerleşim türü, sayısı ve deseni önemli ölçüde değişime uğramıştır. 2012 yılı ve sonrası yapılan hukuki düzenlemelerle BŞB sayısı 16'dan 30'a yükseltilmiş ve BŞB sınırları il mülki sınırları ile bütünleştirilmiştir. BŞB bulunan söz konusu 30 ilde, il özel idareleri ile belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu illerdeki belde belediyeleri ve köyler idari olarak bağlı buldukları ilçenin yeni mahalleleri olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede, mahalleye dönüştürülen toplam köy ve belde sayısı 16 binden fazladır.

6360 sayılı Kanun'un getirdiği değişikliklerle birlikte, bahse konu 30 ilin belde ve köylerinde, TÜİK verilerine göre 2012 yılı itibarıyla yaşamakta olan yaklaşık 10,4

milyon büyüklüğündeki nüfusa, mahalli nitelikteki hizmetlerin sunumu artık çoğunlukla büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri tarafından sağlanacaktır. TÜİK verilerine göre 6360 sayılı Kanun sonrasında BŞB bulunmayan 51 ilde 2012 yılı itibarıyla belde ve köylerin toplam nüfusu ise yaklaşık 6,8 milyondur. Söz konusu 51 ilde 2019 yılı itibarıyla belde ve köylerin toplam nüfusu yaklaşık 6 milyon kişidir. Kırsal nüfusun yoğun olduğu illerde BŞB'lerin bulunduğu söylenebilir. 6360 sayılı Kanun'un hükümleri gereğince söz konusu 30 ilde tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen belde ve köyler, gerek söz konusu yasanın ilgili hükümleri gerekse kırsal alan karakteristikleri bakımından kırsal kalkınma politikaları kapsamında değerlendirilmeye devam edilecektir.

Yine, 16 Ekim 2020 tarihli ve 31276 (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanan, 7254 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa eklenen yeni düzenlemelerin etkilerinin izlenmesi gerekmektedir. 2012 yılındaki 6360 sayılı Kanunun getirdiği değişiklikler nedeniyle mahalleye dönüşen 16 bini aşkın köy ve belde belediyesi yeni düzenleme ile öncelikle ilgili ilçe belediye meclisinin gerekçeli olarak teklifi ve kararı, büyükşehir belediye meclisinin onayı ile kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak belirlenebilecektir.

2.3. Kırsal Alanda İskân

5543 sayılı İskan Kanunu kapsamında yürütülen "Kırsal Alanda Fiziksel Yerleşimin Düzenlenmesi" uygulaması (KEYY metodu) ile, köylerde kalkınmanın sağlanması, toplulaşmanın teşvik edilmesi, uygun yerleşim yerlerine nakli, herhangi bir sebeple parçalanmış köylerin veya yakın köylerin birleştirilmesi ve fiziksel yerleşimin iyileştirilmesi, geliştirilmesi, köy merkezinin bitişiğinde köy gelişme alanı uygulaması yapılması, planlı merkezi köy yerleşimlerinin oluşturulması, bölgesel mimari yapıların geliştirilmesi ve modern yapılara kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bu uygulama ile eski yerleşim yerindeki yapılarını yıkıp boşaltmayı taahhüt edenlerden muhtarlıkça ikamet belgesi verilen ve köyün bağlı olduğu valilik veya kaymakamlıkça yaptırılacak incelemeler sonucu ikamet etme amacıyla en az bir yıldan beri kendisi veya aile fertleri köyde yerleşik olarak yaşayan ve aile olarak kabul edilenlere, planlı yeni yerleşim yerinden bedeli karşılığında arsa satışı yapılarak konut ve işletme binası yapımını desteklemek üzere Çevre ve Şehircilik

Bakanlığınca belirlenecek miktarda kredi desteği sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yürütülen Kırsal Alanda Fiziksel Yerleşimin Düzenlenmesi uygulamaları dahilindeki faaliyetlere devam edilmektedir.

2.4. Tarımsal Yapı

Türkiye’de kırsal kalkınma bileşenleri; tarımsal kalkınma, kırsal sanayi ve kırsal turizm başlıkları altında incelenmektedir ve bu bileşenlerin birbirleriyle yakın ilişki halinde olmaları, ülke ekonomisi için de önem arz etmektedir. Tarımsal üretimde verimlik ve kalite aynı zamanda tarımsal sanayiye de kaliteli ham madde girişi sağlamakta, sektörlerdeki gelişim ve kalkınma, ülke ekonomisinin gelişmesine ve zenginleşmesine zemin oluşturmakta ve kırsal alana yönelik turizm yatırımlarının yapılmasına da olanak sağlayabilmektedir.

Türkiye yüzölçümü itibarıyla 78,35 milyon hektarlık arazi varlığına sahiptir ve bu arazinin yaklaşık 1,4 milyonu baraj, gölet vb. ile kaplı iken geriye kalan %98,2’lik kısmı toprak ile örtülüdür. 2020 TÜİK verilerine göre, arazinin 23,13 milyon hektarı (%29,6’sı) tarımsal arazi (ekilebilir durumda veya bitki ile kaplı), 22,74 milyon hektarı (%29,02’si) orman ve fundalık arazi, 14,6 milyon hektarı (%18,7’si) çayır mera arazisi, 17,8 milyon hektarı (%22,68’si) ise askeri bölgeler, sanayi bölgeleri, yerleşim bölgeleri şeklinde kullanılmaktadır.

Tarım arazisinin %85’inde tek yıllık bitkiler ekilebilmekte iken, %15’i çok yıllık bitkilerle kaplıdır. Ekilebilir arazinin %67’si tarla ürünleri olarak isimlendirilen, başta tahıl grubu bitkileri ürünleri olmak üzere, endüstri bitkileri, tarla sebzeleri gibi bitki grupları ile kaplıdır. Ancak ekilebilir arazinin önemli bir miktarının (%15) nadasa bırakıldığı görülmektedir. Sebze grubu bitkileri, tarım arazisinin ancak %3’ünü kaplamaktadır.

Türkiye’de, tarım işletmelerinin %80’i araziyi kendileri işlemekte ve bu şekilde işlenen arazi toplam arazinin %60’ına karşılık gelmektedir. Mülk arazi ile birlikte arazi kiralama yoluyla tarımsal faaliyet yapan işletmelerin oranı %17’dir ve işledikleri arazi, toplam arazinin %36’sına denk gelmektedir. Bu şekildeki işletmelerin önemli bir kısmı hayvancılık faaliyeti de gerçekleştirmektedirler. Sadece kiracılık yapan işletmelerin oranı %3’tür.

Türkiye’de ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektar alanın 2020 yılı sonu itibarıyla toplam 6,7 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Bu miktarın 4,41 milyon hektarı DSİ tarafından inşa edilmiş modern sulama şebekesine sahiptir. 2,29 milyon hektarı mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) ve İl Özel İdareleri tarafından işletmeye açılmıştır. Ayrıca yaklaşık 1 milyon hektar alanda halk sulaması yapılmaktadır.

Tarım sektörünün üretim yoluyla sağladığı faydaların başında besin ihtiyacının karşılanması gelmektedir. Türkiye’de gerek bitkisel gerekse de hayvansal ürünlerin üretimi oldukça geniş bir ürün yelpazesinde gerçekleştirilmektedir. Türkiye’nin 2020 yılı bitkisel üretim değeri cari fiyatlarla yaklaşık 245 milyar TL’dir. Bunun %39,7’sini tahıllar ve diğer bitkisel ürünler, %37,8’ini meyveler ile içecek ve baharat bitkileri ve %22,5’ini sebzeler karşılamaktadır. Sebze ve meyve grubu ürünler tarım arazisinden daha düşük düzeyde pay almakta iken üretime katkıları tarla ürünlerine göre oldukça yüksektir. Hayvansal üretimin değeri ise 303,8 milyar TL’dir. Bunun %64,2’sini canlı hayvanların değeri, %35,8’ini ise hayvansal ürünlerin değeridir. Türkiye’de 2020 yılı sonu itibarıyla 18,16 milyon adet olan büyükbaş hayvan varlığının tamamına yakını sığır oluştururken, az bir kısmını manda sayısı oluşturmaktadır. Yine 2020 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de 54,13 milyon küçükbaş hayvan vardır ve bunun 42,13 milyonunu koyun, 12 milyonunu ise keçi oluşturmaktadır. Yine 2019 yılı itibarıyla 32 milyon baş sağılan hayvan mevcuttur ve bunun 19,8 milyonunu koyun, 6,6 milyonunu sığır, 5,5 milyonunu keçi ve geriye kalan az bir miktarını ise manda oluşturmaktadır. Toplam süt üretimi ise 23 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Kanatlı sektöründe, 2019 yılı verilerine göre toplam 10.992 işletmede, 20.222 kümes bulunmaktadır. Bunların çoğunluğunu ticari etlik ve ticari yumurtacı işletmeler ve/veya kümesler oluşturmaktadır. 836.524 ton olarak gerçekleşen su ürünleri üretiminin 463.168 tonu avcılıktan, 373.356 tonu da yetiştiricilikten sağlanmıştır. Avcılık üretiminin 431.572 tonu deniz, 31.596 tonu ise iç su avcılığından, yetiştiricilik üretiminin 256.930 tonu deniz, 116.426 tonu ise iç su yetiştiriciliğinden elde edilmiştir.

2.5. Tarım ve Teknoloji

Türkiye’de akıllı tarıma yönelik çalışmalar kapsamında gerek kamu sektörü gerekse özel sektör tarafından çeşitli araştırma projeleri yürütülmektedir. Akıllı tarım

uygulamaları çerçevesinde, küresel konumlama sistemi, veri kayıt ve görüntüleme sistemi, coğrafi bilgi sistemleri, haritalama ve yazılımlar, uzaktan algılama sistemleri birlikte kullanılmaktadır. Toprak sensörleri (tekstür, organik madde, nem, besin, toprak pH değeri, sıkışma) ve değişik ölçme teknolojileri (elektrik ve elektromanyetik, optik ve radyometrik, akustik ve pnömatik, elektrokimyasal) kullanılarak bitkilerde biyokütle, besin seviyesi yetersizliği, yabancı ot popülasyonu ve su akışına dair durumlar belirlenebilmektedir. Anıza doğrudan ekim veya toprak işlemez ekim, girdinin ihtiyaç olunan alanda, ihtiyaç miktarında ve doğru zamanda uygulanması ve ilaçlamada yeşil uygulamalar şeklinde çiftlik yönetim sistemleri geliştirilmektedir.

Kamu boyutunda, TOB, gerek stratejik planlarında ve mevzuat düzenlemelerinde, gerekse ana hizmet birimlerinin faaliyet alanlarında Endüstri 4.0'a yönelik teknolojileri ve karar destek sistemleri, teknolojik tarım uygulamaları, tarım bilgi sistemleri, kayıt ve veri tabanı sistemleri gibi birçok teknolojiyi kullanarak uygulamaya aktarmada önemli projeler yürütmektedir. Bakanlığın çalışmaları kapsamında, Coğrafi Bilgi Sistemi ile köy veri tabanının yönetimi, tarım parsellerinin sayısallaştırılması, uydu görüntülemeleriyle tarımsal üretimin takibi ve kayda alınması; Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (IACS) ve Arazi Parsel Tanımlama Sisteminin Sayısallaştırılması ile hava ve uydu görüntülerinin izlenmesi; Tarım Bilgi Sistemleri ile Tarım Sistemi Entegre Yönetim Sistemi, 52 adet Entegre Bilgi Sistemi, tarımsal gözlem istasyonları, Tarımsal Üretim ve Kayıt Sistemi, Ürün Doğrulama ve Takip Sistemi, Ülkesel Tarım Envanteri Takip Sistemi vb. bilgi sistemlerinin oluşturulması ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağı ile 6.000 işletmeden yapısal, fiziki ve mali bilgilerle oluşturulan veri ağı gibi birçok alt tarımsal verilerin işlenmesi, raporlanması, otomasyonu ve diğer sistemlerle entegrasyonuna olanak sağlanmaktadır. Ülkenin farklı coğrafyalarında yer alan araştırma enstitülerinde, üniversitelerin ziraat ve mühendislik fakültelerinde, özel sektörün Ar-Ge bölümlerinde de akıllı tarım sistemleri üzerinde farklı projeler yürütülmektedir.

2.6. Sürdürülebilir ve İklim Dostu Tarımsal Üretim

Türkiye, iklim değişikliğinden etkilenme olasılığı yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Stratejisi” taraftarı olarak iklim değişikliğiyle mücadele etmek için ulusal ve yerel düzeyde

politikalar geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Türkiye'nin "İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı", "İklim Değişikliği Eylem Planı" ve "İklim Değişikliği Ulusal Bildirimleri" bu konudaki temel ve yeni referans dokümanlardır.

Kırsal toplumların iklim değişikliğine dirençliliğinin artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, ekosistemlerin korunması ve geliştirilmesi, iklim değişikliğinden etkilenen sosyal grupların, kentlerin ve ekonomik sektörlerin uyum kapasitelerinin artırılması büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla yerel iklim strateji planlarının geliştirilmesi ve uygulanması, iklim değişikliğinin yarattığı risklerin azaltılması, iklim değişikliğinden etkilenen sektörlerin dayanıklılıklarının artırılması ve iklim değişikliğine uyum için yenilikçi uygulamaların ve teknolojilerin yaygınlaştırılması önemli hedeflerdir.

"Sürdürülebilir ve İklim Dostu Tarımsal Üretim İçin Ekosistem Hizmetlerinin Kullanımı ve Kaynak Etkinliğinin Geliştirilmesi Projesi" ile sürdürülebilir tarımsal üretim ve kırsal kalkınmanın temin edilmesi, Avrupa Birliği Çiftlikten Çatala Yeşil Mutabakat Stratejisi'nin tasarlanması ve uygulanması için tarım aktörlerinin kapasitesinin artırılması amaçlanmaktadır.

"Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve İklim Dostu Tarım Uygulamaları Projesi" kapsamında, arazi bozulumu ve iklim değişikliğinin önlenmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve toksik içermeyen çevre, tarım ve orman alanlarının verimli kullanımı çerçevesinde düşük karbon salımı teknolojilerinin adaptasyonu ve yaygınlaştırılması suretiyle tarım ve orman alanları arazi kullanımı yönetiminin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

İklim Dostu Tarım Uygulamaları kapsamında, özel çiftliklerde koruyucu tarım uygulamaları için modeller geliştirilmesi, tarımsal atıklardan metan alınması ve elektrik üretimi için biyolojik çürütücülere pilot ölçekte yatırım yapılması amacıyla hayvancılık işletmesi biyogaz tesislerinin kurulmasına önem verilmektedir. Toprak altı damla sulama sitemleri kullanılarak proje sahası belirlenmekte ve uygulamaları yapılmaktadır. "Uygulamalı Çiftçi Okulu" projesi ile tarımsal kuraklıkla mücadele, sürdürülebilir arazi yönetimi ve çiftlik sahiplerinin güçlendirilmesi yönünde adımlar atılmaktadır. 2019 yılı sonu itibarıyla 24 adet Çiftçi Okulu kurulmuştur ve 7 adet Çiftçi Okulunun ise 2021 yılında kurulması planlanmaktadır. Ayrıca Bozulmuş

Orman ve Meraların Rehabilitasyonu başlığı altında 40 hektar mera ve otlak alanının rehabilite edilmesi planlanmış ve 2020 yılı içerisinde büyük oranda tamamlanmıştır. “Sera Gazı Ulusal Katkı Hedefinin Gerçekleştirilmesi İçin Kapasite Geliştirme ve İzleme Projesi” ile “Ulusal Katkı Niyeti”nin gerçekleştirilmesine yönelik tüm paydaşların kapasitesinin geliştirilmesi, katkı çerçevesinde yer alan azaltım politikalarının etkinliğinin ve maliyetinin değerlendirilmesi ve uyum bildiriminin hazırlanması amaçlanmaktadır.

“Çayır Mera ve Yem Bitkileri Üretimini Geliştirme Projesi” ile kaba yem açığının kapatılabilmesi için çayır mera alanlarının ıslah edilerek otlatma kapasitelerinin artırılması, yem bitkileri ekiliş alanlarının %10'lardan %25'lere çıkarılması, silaj yapımının yaygınlaştırılması ile yıl boyu yeşil yem zincirinin kurulması amacıyla hayvancılık potansiyeli yüksek 38 il ve ilçelerinde projeler yürütülmektedir. Ekilebilir toplam alanda yem bitkileri ekiliş alanı ve üretim miktarını artırarak meralar üzerindeki hayvan otlatma baskısını azaltmak, hayvanların kaliteli kaba yem ihtiyaçlarını karşılayarak et ve süt üretim miktarını ve kalitesini artırmak, silaj yapım tekniklerini öğretmek, hayvancılığın daha verimli bir iş kolu haline gelmesini sağlamak, tarım dışı alanlarda veya vasfı bozulmuş meralarda mera ıslahı veya suni mera tesisi kurulmasını teşvik etmek çalışmaları yapılmaktadır.

“Baraj Havzaları Yeşil Kuşak Ağaçlandırma Eylem Planı” ile baraj havzalarının bitki örtüsünden yoksun kısımlarının bitki örtüsüyle kaplanması ve barajların ekonomik ömrünün artırılması, baraj göllerine gelen toprağın azaltılması, baraj ve su havzalarının korunması, su kalite ve miktarının artırılması, yeni rekreasyon ve turizm alanları ile yaban hayatı için yeni yaşam alanlarının oluşturulması amacıyla Baraj Havzaları Yeşil Kuşak Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Projeleri hayata geçirilmektedir.

2.7. İş Gücü ve İstihdam

TÜİK, 2021 yılı Şubat ayı verilerine göre Türkiye’de toplam istihdamın 27,48 milyon olduğu ve bunun %17,4’ünün (4,77 milyon) tarımda çalıştığı açıklanmıştır. Tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı on yıllık bir süreç incelendiğinde (2010-2021) yüzde 23’ten yüzde 17,4’e düşmüştür. 2010 yılında ülke genelinde tarımda istihdam edilen birey sayısı 5 milyon 110 bin iken, 2021 yılı

itibarıyla bu rakam 4 milyon 776 bin olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, iş gücüne ilişkin temel göstergeler incelendiğinde iş gücüne katılım oranı %47'den %50'ye, istihdam oranı %41'den %43'e, işsizlik oranı ise %11'den %13'e yükselmiştir.

Tablo 1. İş Gücü İstatistikleri

Yıl	İş Gücü	İstihdam	Ekonomik Faaliyetler (Mevsim etkisinden arındırılmış)					İşsiz	İş gücüne katılım oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)
			Tarım	Tarım dışı								
				Toplam	Sanayi	İnşaat	Hizmet					
2005	21.667	19.608	5.028	14.580	4.231	1.090	9.259	2.059	45	41	9	12
2006	21.928	19.947	4.663	15.284	4.355	1.183	9.747	1.981	45	40	9	11
2007	22.279	20.239	4.570	15.669	4.411	1.234	10.025	2.040	44	40	9	11
2008	22.885	20.591	4.605	15.986	4.538	1.241	10.207	2.294	45	40	10	12
2009	23.740	20.647	4.758	15.889	4.188	1.300	10.401	3.093	46	40	13	16
2010	24.618	21.883	5.110	16.773	4.599	1.441	10.733	2.735	47	41	11	14
2011	25.559	23.227	5.391	17.836	4.858	1.665	11.313	2.332	47	43	9	11
2012	26.156	23.955	5.294	18.662	4.913	1.716	12.032	2.200	48	44	8	10
2013	27.099	24.650	5.203	19.447	5.114	1.793	12.540	2.449	48	44	9	11
2014	28.776	25.917	5.455	20.462	5.310	1.901	13.251	2.860	51	45	10	12
2015	29.690	26.636	5.465	21.171	5.338	1.920	13.913	3.054	51	46	10	12
2016	30.545	27.215	5.305	21.910	5.297	1.992	14.620	3.330	52	46	11	13
2017	31.637	28.186	5.455	22.731	5.391	2.095	15.245	3.451	53	47	11	13
2018	32.267	28.719	5.300	23.419	5.652	1.992	15.775	3.547	53	47	11	13
2019	32.549	28.080	5.097	22.983	5.561	1.550	15.872	4.455	53	46	14	16
2020	31.712	27.477	4.776	22.701	5.702	1.655	15.343	4.006	49	43	13	15

TÜİK, İş Gücü İstatistikleri (2021).

Mevsim etkisinden arındırılmış istihdam değişkeni; mevsimsellikten arındırılmış tarım, inşaat, hizmet değişkenleri ile herhangi bir mevsimsellik etkisi taşımayan sanayi sektörlerinin toplamından elde edilmiştir. İşsizlik değişkeni ise mevsimsellikten arındırılmış tarım dışı işsiz ile mevsimsellikten arındırılmış tarımdaki işsiz serilerinin toplamından elde edilmiştir.

İstihdamın sektörel yapısındaki değişimler incelendiğinde, sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerinin toplamını oluşturan tarım dışı istihdam verilerindeki artışın devam edeceği, tarıma dayalı istihdamın ise azalmaya devam edeceği öngörülmektedir.

2.8. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı

TÜİK, farklı yöntemlerle yoksulluk ölçümleri yaparken, bu yöntemlerden harcamaya dayalı yoksulluk analizi ile kırdan kente göç ve gelir transferini kırsalda yoksulluğu azaltan faktörler olarak belirlemiştir. 2010 yılında %16,9 olan yoksulluk oranı, 2019 yılında yaklaşık 2,5 puan azalarak %14,4 olarak gerçekleşmiştir. Yoksulluk riski olan çalışan nüfusun oranı ise 2010 yılında %17,9 iken 2019 yılında 4,7 puan azalarak %13,2 olmuştur. Yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındaki bireylerin oranı, 2010 yılında %65,7 iken 2019 yılında 25,9 puan azalarak %39,8 olmuştur.

TÜİK 2019 yılı sektörel gelir rakamları incelendiğinde, tarım sektörünün 2018 yılı ortalama iş geliri 18 bin 991 TL'den yüzde 14,8'lik artışla 2019 yılında 21 bin 807 TL'ye yükselmiştir. Bu rakam diğer sektörlerle karşılaştırıldığında, hizmet sektörünün 37 bin 169 TL, sanayi sektörünün 35 bin 174 TL, inşaat sektörünün ise 32 bin 236 TL yıllık ortalama gelir ile tarım sektörünün üzerinde bir gelir elde ettiği görülmektedir. Gelirdeki dengesiz dağılım, tarım sektöründeki ortalama iş gelirinin diğer sektörlerin altında olması, kırsaldan kente göçün en önemli nedenini oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, 2007-2020 dönemi için tarım sektörünün (avcılık, ormancılık ve balıkçılık dâhil) millî gelire katkısı incelendiğinde, TÜİK verilerine göre sektörün zincirlenmiş hacim endeksine göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı 2011 yılında yüzde 7,5 iken 2020 yılında yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiştir.

2.9. Kırsal Alanlar İçin Güçlü ve Zayıf Yönler ile Fırsat ve Tehditler Analizi

Kırsal alanlar için aşağıdaki tabloda gösterilen güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler analizine ilişkin bulgular, Tarım Orman Bakanlığı koordinasyonunda kamu kesimi, özel sektör ve STK'lardan oluşan paydaşlarla gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarından derlenmiştir. GZFT analizleri katılımcılar tarafından, belirlenen temalar çerçevesinde Türkiye'nin diğer ülkelerle karşılaştırılması neticesinde üretilmiştir.

UKKS-III GZFT ANALİZİ**İÇSEL FAKTÖRLER****GÜÇLÜ YÖNLER**

1. Kırsal alana ilişkin veri toplama ve istatistiksel analiz için gerekli alt yapıların kurulmuş olması,
2. Kırsal alana yönelik yeterli bilgi birikimi ve tecrübe, alanında yetişmiş uzman potansiyeli (Bakanlık, Üniversiteler, Enstitüler vb.)
3. Kırsal alanlara ilişkin yasal düzenlemenin varlığı ve AB normları başta olmak üzere uluslararası mevzuata uygunluğu,
4. Organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının giderek yaygınlaşması,
5. Tarımda Ar-Ge çalışmalarının yapıyor olması,
6. Tarım sigortalarının devlet tarafından destekleniyor olması, kapsayıcı ve güvenilir olması,
7. Türkiye'deki ekosistemin flora ve fauna zenginliği,
8. Artan iç tüketime bağlı olarak üretimin artması,
9. Biyoçeşitlilik ve endemik türler açısından ülkenin sahip olduğu zenginlik,
10. Kooperatifler, birlikler ve sivil toplum kuruluşları gibi örgütlenmelerin varlığı,
11. Kırsal alan faaliyetlerine ilişkin eğitim almış teknik elemanların nicelik ve nitelik olarak yeterliliği,
12. Uluslararası pazarın taleplerini karşılayabilecek işletmelerin bulunması,
13. Lojistik faaliyetlerin, özellikle soğuk zincirin gelişmiş olması,
14. Farklı üretim tekniklerine uygun ekolojinin bulunması,
15. Hedef pazarlarda yer alan İslam ülkelerinin talebi olan helal ürün sertifikasyonunun uygulanıyor olması,
16. Kırsal alan hizmetleri için politik desteklerin güçlü olması,
17. Yerel yönetimlerin kırsal alan girişimciliğine önem ve öncelik vermesi,
18. Paydaş katılımlarını artırıcı uygulamaların varlığı,
19. Arazi toplulaştırma çalışmalarının hız kazanmış olması,
20. Havza tabanlı planlama çalışmalarının yapılması,
21. Türkiye'nin coğrafi konumu ve jeopolitik önemi,
22. Yenilenebilir enerji kaynakları potansiyelinin yüksek olması ve bu konudaki farkındalık ile talep artışı,
23. Proje kültürü ve deneyiminin yaygınlaşması,
24. Kırsalda yaşam ve köy kültürünün zenginliği,
25. Tarımda ticarileşme potansiyeli olan ürün/hizmet sayısındaki artış,
26. Birçok üründe küresel anlamda söz sahibi olma ve rekabet edebilirlik,
27. Kırsal turizm açısından mevsim çeşitliliğinin fazla olması ve kırsal turizme olan ilginin artması,
28. Üniversitelerde kırsal kalkınmaya yönelik programların ve derslerin artması,

29. Uluslararası kuruluşlarla etkin bir işbirliğinin varlığı.

ZAYIF YÖNLER

1. Paydaşların katılımının ve yerel sahiplenmenin istenen düzeyde gerçekleşmemesi,
2. İlçe ve köy/kasaba düzeyi veri üretilmesinde eksiklikler,
3. Hava ve yol koşulları gibi nedenlerle hizmet kalitesinde, sunum hızında, erişim kolaylığında bölgeler arasında farklılık oluşması,
4. Kırsal alanlardaki eğitim, sağlık, iş sağlığı ve güvenliği ve sosyal güvenlik hizmetleri altyapısının iyileştirilmesi ihtiyacı,
5. Kırsalda acil durum yönetimi altyapısının istenilen düzeyde olmaması,
6. Ekosistem planlaması yaklaşımının, dolayısıyla da orman, çayır, sulak alan, kıyı alanları gibi farklı alt ekosistemlerde rehabilitasyon, geliştirme ve koruma çalışmalarının istenilen düzeyde olmaması,
7. Tarım ihtisas organize sanayi bölgelerinin yeterli sayıda olmaması,
8. Geçimini tamamen kırsal alan hizmetlerine bağlı olarak sağlayan çalışan sayısının giderek azalması,
9. Kırsal alanda çalışanların gelir düzeyinin genelde düşük olması,
10. Kullanılabilir tarım arazilerinin çok parçalı olması nedeniyle işletme büyüklüklerinin optimal olmaması,
11. İşletme büyüklüğünün ölçek ekonomisi uygulayacak büyüklükte olmaması nedeniyle birim üretim maliyetinin yüksek olması,
12. Araştırmacı, yayımcı ve üretici gibi ekosistemin temel aktörleri arasında yeterli bilgi akışı sağlanamaması,
13. Kırsal alan hizmetlerinde ve işletmelerinde planlama kültürünün yeterince gelişmemiş olması,
14. Yem ve enerji gibi ham madde ve faktör girdilerinin maliyetinin yüksek olması,
15. Kırsal alan hizmetlerine ilişkin inovasyon faaliyetlerinin yetersizliği,
16. Organik ve iyi tarım uygulamalarının çeşitlendirilme ve yaygınlaştırılmasındaki eksiklikler,
17. Ulusal çapta kırsal alan faaliyetlerinde kalite ve standardizasyon yetersizliği,
18. Kaynakların etkin, etkili ve verimli kullanılması açısından bölgesel farklılıkların yeterince dikkate alınamıyor olması,
19. Kırsal alanda hizmet veren kurum ve kuruluşların altyapı yatırımlarında koordinasyon eksikliği,
20. Kırsal alandaki işletmelerin nitelikli insan gücünden ziyade düşük maliyetli iş gücüne yönelmesi,
21. Polikültür tarım anlayışının yaygınlaşmaması,
22. Tarımsal üretimde çalışacak kalifiye eleman yetersizliği,
23. Fiyat istikrarsızlığı ve mevsimsel dalgalanma,
24. Atık geri dönüşüm, döngüsel yaklaşım ve sıfır atık konularının alışkanlık haline getirilememesi,
25. Kırsal alan hizmetlerinde ve işletmelerinde yer alan personelin niteliğinin geliştirilmesi ihtiyacı,
26. Mevcut su potansiyelinden optimal düzeyde yararlanılamaması,

27. Toplam faktör verimliliğinin düşük olması,
28. Kırsal alanda tarım dışı istihdamın artırılması ihtiyacı,
29. Kırsal alanların bilişim hizmetlerine erişiminin yaygınlaştırılması ihtiyacı,
30. Kayıt dışılığın nispeten yüksek olması,
31. Üretici örgütlerinin etkin olmaması,
32. Kaynakların etkin kullanılmaması,
33. Kalite odaklı üretimin zayıflığı,
34. Yoksulluk haritalamasındaki gecikmeler.

DIŞSAL FAKTÖRLER

FIRSATLAR

1. AB başta olmak üzere, potansiyel pazarlara yakınlık nedeniyle ihracat potansiyelinin yüksek olması,
2. Faktör koşulları (iş gücü, ham madde vb.) açısından çok fazla ülkeye ihracat olanağı,
3. Dünyada gıdaya, özellikle de organik ürünlere talebin artması, beslenme bilincinin yükselmesi,
4. Dünyada giderek artan ekolojik üretim uygulamalarının Türkiye’de de artması,
5. Artan nüfusun yurt içi tüketim pazar potansiyelini artırması,
6. Doğal ve sağlıklı gıda tüketim bilincinin gün geçtikçe yayılıyor olması,
7. Katma değeri daha yüksek ürünleri üretebilecek potansiyelin olması,
8. Ham madde ve ürün çeşitliliğinin fazla olması,
9. Diğer sektörlerdeki daralma nedeniyle kırsal alanda yatırımın cazip hale gelmesi,
10. Uluslararası ilişkilerde olumlu siyasi gelişmeler,
11. Nitelikli eleman istihdam potansiyelinin yüksek olması,
12. Biyoçeşitlilik açısından ürün gamının çeşitlendirilebilmesi,
13. Değişen dünya düzeni ve salgın hastalık tehdidi nedeniyle kırsal alanda yaşamaya olan ilginin artması,
14. Koronavirüs salgını sonrası dönemde iç kaynaklara ve üretime yönelik önemin artması,
15. Kırsal alan hizmetlerinde değerlendirilebilecek yeterli iş gücü potansiyeli,
16. Dijitalleşme ve akıllı tarım uygulamalarının yaygınlaşması, tarımsal üretime yönelik teknoloji geliştiren firma sayısının artması,
17. Dünya nüfusunun hızla artması sonucunda sürdürülebilirlik anlayışı ile döngüsel ekonominin önem kazanması,
18. Çok yönlü turizm olanakları ve kırsal turizme talep artışının olması,
19. Tarımsal ürünlerde kalite ve sertifikasyonun uygulanması sonucunda tüketim potansiyelinin artacak olması,
20. Toplumun çevreye olan duyarlılığının artması ve sivil toplum kuruluşlarının etkili faaliyetlerde bulunması,
21. Islah edilebilir arazilerin olması,
22. Yerel yönetimlerin kırsal alanlara yönelik yatırımlara ilgi göstermesi,
23. Tüketilemeyen hayvansal yan ürünlerin geri dönüştürülerek (hayvan maması gibi) değerlendirilebilmesi,

24. Kırsala ve tarıma yönelik ilginin artması,
25. Hayvan atıklarının yenilenebilir enerji kaynağı olarak değerlendirilebilmesi,
26. Tarımsal Ar-Ge çalışmalarında Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği (KÜSİ) anlayışının gelişmesi,
27. Küresel ısınma ve iklim değişikliğine uyumda ulusal ve uluslararası iyi uygulama örneklerinin olması,
28. Ülke genelinde e-ticaret uygulamalarının yaygınlaşması,
29. Kırsal hizmetlerde iş gücü maliyetinin görece düşük olması,
30. İnsan ve çevre odaklı kırsal kalkınma projelerinin ve bölgesel kalkınma programlarının varlığı,
31. Üretim desenini dikkate alan köy bazlı projelerin uygulanması,
32. Kırsal alana geri dönmek isteyen nüfusa fırsatlar tanınması.

TEHDİTLER

1. Çevre kirliliğinin verimli toprak, su, orman ve mera gibi doğal kaynakları ve varlıkları tehdit etmesi,
2. Kırsal nüfusun yaşlanması,
3. Girdi (üretim) maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle ihracatta rekabet edilememesi,
4. Yatırım yapmak isteyenlerin bürokratik süreçlerle karşılaşması,
5. Avrupa pazarı başta olmak üzere, hedef ülkelerde uluslararası rakiplerin varlığı,
6. Ekosistem anlayışının zayıf olması, dolayısıyla varlıkları koruma ve kullanma dengesinin sürdürülebilir hale getirilememesi,
7. Gençlerin kırsal alan hizmetlerine yönelik meslekleri tercih etmemesi,
8. Su kaynaklarının kontrolsüz kullanılması ve kirletilmesi,
9. Su kaynaklarının döngüsel kullanılmaması,
10. Hedef pazar konumundaki Orta Doğu ülkelerindeki siyasi istikrarsızlıklar ve savaş gibi olumsuzluklar,
11. Hayvan hastalıklarının oluşması, bulaşması ve kalıntı riski yaratması,
12. Doğal kaynakların hızla kirlenmesi,
13. Artan nüfus nedeniyle, doğal kaynakların paylaşımı ve kullanımı konusunda artan baskı,
14. Dünyadaki ekonomik ve siyasi krizler,
15. Uluslararası ticari iş birlikleri ve üçüncü taraf ülkelere yapılan uygulamaların artması,
16. Kırsal altyapı yatırımları esnasında ihmal veya dolaylı olarak çevreye zarar verilmesi,
17. İklim değişikliği ve doğal afetlerin yarattığı olumsuzluklar,
18. Türkiye’de ve tüm dünyada yaşanan Covid-19 salgını,
19. Ürünün Çiftlikten Çatala gidene kadar birden fazla aracından geçmesi,
20. BŞB Kanunu ile köy tüzel kişiliğine ait mera, yaylak, otlak vb. hayvancılık ile ilgili arazilerin büyükşehir belediyelerinin kontrolüne geçmesi, tarımsal alanların imara açılma riski, arazi toplulaştırma çalışmalarının olumsuz etkilenebilecek olması,

3. KIRSAL KALKINMA FAALİYETLERİ

Bu bölümde, “Kavramsal Çerçeve” bölümünde ifade edildiği üzere, kırsal kesime götürülen kamusal hizmetler ve yatırımlar ile doğrudan veya dolaylı olarak kırsal kalkınma amaçlı yürütülen destekleme uygulamaları genel hatlarıyla değerlendirilmektedir. UKKS-III döneminde merkezi bütçeden finanse edilecek kırsal kalkınma faaliyetleri Kırsal Kalkınma Eylem Planı belgesinde ele alınacaktır.

3.1. Hizmetler ve Yatırımlar

Türkiye’de kırsal kalkınma faaliyetlerinin birinci boyutunu kırsal kesime götürülen hizmetler ve bu hizmetlerin sunulması için gerçekleştirilen yatırımlar oluşturmaktadır. Kırsal kesimde kamusal hizmetlerin sunulmasına ilişkin hususlar son yıllarda kırsal kalkınma politikaları bağlamında uluslararası kuruluşlar tarafından yoğun şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, aşağıdaki hususlar, Türkiye’de UKKS-III döneminde bu konuya ilişkin ulusal ölçekte geliştirilmesi beklenen program ve projelere temel bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır.

3.1.1 Hizmetler

Kırsal alandaki bütçe harcamalarının başında, merkezi idare kurumları ve bunların taşra teşkilatları ile büyük şehir belediyelerinin hizmetleri gelmektedir. Bu hizmetlerin sınıflandırılması çerçevesinde, ikamet edilen yerleşimde köy nüfusuna doğrudan sunulması gereken hizmetler ile köy nüfusunun yakın veya komşu merkezi yerleşimler üzerinden erişebileceği dolaylı nitelikteki hizmetler şeklinde ikili bir tasnife gidilebilir. Birinci grup hizmetlerde öne çıkanlar; enerji, sağlık, eğitim, ulaştırma, içme suyu, atık yönetimi veya atık işleme, haberleşme, bilişim, posta ve tarım gelmektedir. İkinci grup hizmetler arasında ise sosyal güvenlik, sosyal yardım, bankacılık, vergi, adalet, güvenlik, itfaiye, turizm, imar ve konut hizmetleri gelmektedir. Dolaylı nitelikteki hizmetlerin sunumu yakın il ve ilçe merkezleri üzerinden sunulabilirken, doğrudan nitelikteki hizmetlere bizzat köylerde erişim sağlanmaktadır.

Günümüzde hizmetlere erişim sorunu kadar önem kazanan diğer bir husus da hizmetlerin sunum şekli ve maliyet etkinliğidir. Nitekim bölgelere göre değişmekle birlikte, kırsal nüfustaki azalma nedeniyle kamusal hizmetlerin birim maliyetlerinde

görülen artışlar kamuyu, başta eğitim ve sağlık hizmetleri olmak üzere, mobil hizmet sunumuna zorlamaktadır. Diğer taraftan, bilişim teknolojilerindeki ilerleme, kamunun geleneksel hizmet sunumundaki rolünün dönüşmesi, hizmet talepleri ve türlerindeki değişim, kırsal alanların yeni demografik yapısı ve iklim değişikliğine adaptasyon tedbirleri gibi temel eğilimleri gözeterek yenilikçi hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi elzem hâle gelmiştir. Bu ihtiyaç, hizmetlerin sürekliliğini ve kalitesini korumak adına yaşamsal önemdedir. Ancak bunun için hizmet sunumundan sorumlu merkezi idare kurumlarının “yenilikçi ve ulaşılabilir hizmet sunumu” için uygun kurumsallaşmaya gitmesi ve mahalli idareler ile STK’lar dahil olmak üzere yerel kalkınmanın diğer aktörleriyle işbirliği ve ortaklık ağlarını güçlendirmesi gerekmektedir.

Yenilikçi hizmet sunumu kapsamında, TÜKAS Yönetmeliği, 18.02.2014 tarih ve 28917 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir ve tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik olarak tarım işletmelerine ait tarımsal faaliyetlerin tamamının kayıt altına alınması ve elde edilen kayıtlardan tarım işletmesi bazında, ülke genelinde tarım istatistiklerinin oluşturulması amaçlanmaktadır. Tarım işletmelerine ait başvurular, Tarım ve Orman Bakanlığı il ve ilçe müdürlüklerince alınarak Tarım Bilgi Sistemi içerisinde yer alan TÜKAS’a kaydedilmektedir. TÜKAS’a kayıtlılığın artırılması için çalışmalar sürdürülmektedir.

Yine 2364 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun 7. maddesi uyarınca Turizm Merkezleri (TM) ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde (KTKGB) her ölçekte plan onay yetkisine sahip olan Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020 yılı sonu itibarıyla ülke genelinde 236 adet TM ve KTKGB’de planlama çalışması yürütmektedir. Bu kapsamda kıyı turizmi, termal turizm, kış turizmi, yayla turizmi, kent turizmi, doğa turizmi, golf turizmi, kültür turizmi, inanç turizmi ve motor sporları turizmi gibi farklı turizm temalarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmekte ve ayrıca bölgelerin kendilerine özgü özelliklerine göre eko-turizm ve kırsal turizmin desteklenmesine yönelik kararlar da üretilmektedir. Bakanlıkça, tüm Türkiye’yi kapsayacak şekilde, inanç, gastronomi, yürüyüş, bisiklet, eko-turizm, kamp-karavan turizmi, spor turizmi kapsamında köy ve beldelerdeki mevcut kültürel ve tarihsel mirasın dâhil edildiği rota ve içerik çalışması yapılmakta; bu rotaların dijital “GoTurkiye.com” platformunda ve sosyal medya hesaplarında anlatımı ve

tanıtımı gerçekleştirilerek kırsal bölgelere olan ilginin de artması sağlanmaktadır. Ayrıca kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan insanlara yönelik, bilgiye ve kültürel faaliyetlere erişilebilirlik ve ulaşılabilirliğin sağlanması noktasında, gezici kütüphane hizmeti verilmekte ve Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nün katkılarıyla düzenli olarak turne faaliyetleri ve Kamyon Tiyatro Projesi ile kırsalda tiyatro gösterileri düzenlenmektedir.

Kırsal alanda yaşayan genç nüfusa Tarım ve Orman Bakanlığınca verilen destek ve teşviklerle kırsal alanda yaşama imkânı sağlanmaktadır. Mesleki ortaöğretimde tarım eğitimi, “Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri”nde ve “Mesleki Eğitim Merkezleri”nde verilmektedir ve bu yolla tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli meslek elemanlarının karşılanmasına ve kırsal alanda yaşayan genç nüfusun istihdamına katkı sağlanmaktadır. Bu kapsamda, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı mesleki eğitim merkezlerinde uygulanmak üzere, “Gıda Teknolojisi, Tarım, Hayvan Yetiştiriciliği ve Sağlığı” alanlarına ait mesleki eğitim merkezi programı çalışmaları, 31. Mesleki Eğitim Kurulu Kararları doğrultusunda devam etmektedir.

3.1.2 Yatırımlar

Kırsal kesime yönelik kamusal hizmetlerin sunulmasında ihtiyaç duyulan altyapı yatırımlarına, uygulayıcı merkezi idare kurumlarının yıllık yatırım programları çerçevesinde bütçe tahsis edilmektedir. Uygulayıcı kurumlarca gönderilen yatırım projesi teklifleri, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda ulusal politika hedefleri, yatırım öncelikleri ve mali kaynaklar çerçevesinde değerlendirilerek uygun bulunanlar ağırlıklı olarak çok yıllık bir bütçelemeye ulusal yatırım programına alınmaktadır. Ayrıca bütçe mevzuatı ve yatırım programı hükümleri çerçevesinde doğrudan Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından da kaynak aktarılabilir. Kırsal alandaki ana yatırım konuları; temel kamusal hizmet sunumlarına ilişkin altyapı, sulama altyapısı ve arazi toplulaştırma, belediye altyapısı, köy altyapısı ve iskân yatırımlarıdır.

Kırsal alana yönelik yatırım projelerinin uygulayıcı kurumları ise merkezi idare kurumları ve/veya mahalli idareler olarak değişebilmektedir. Ayrıca mahalli idare ve birlikleri kendi yatırım bütçeleri nispetinde kırsal alanda yatırım projeleri yürütmektedir. Diğer taraftan, yukarıda “Hizmetler” bölümünde bahsedilen kamusal

hizmetlerin sunulması için kırsal yerleşimlerde ihtiyaç duyulan yatırımlarının gerçekleştirilmesinden sorumlu merkezi idare kurumları, mahalli idare ve birlikleri aracılığıyla söz konusu yatırımları gerçekleştirebilmektedir.

6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin bulunduğu 30 ilde il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri kaldırıldığından, önümüzdeki dönemde kırsal alana yönelik hizmet sunumu ve yatırımlarda BŞB ve BŞB ilçe belediyelerinin rolünün artması beklenmektedir. Ayrıca, BŞB bulunan illerde söz konusu Kanun hükümleri çerçevesinde, valiliklerin de kırsal alana yönelik faaliyetler bakımından etkinliklerinin artması beklenmektedir.

Bu Kanun öncesinde köylere ilişkin temel hizmetler, köy bütçesi ve il özel idaresinin destekleri ile sağlanırken, yeni Kanun'la bu faaliyetlerin belediyeler tarafından sağlanacak olması kırsal alandaki yaşam şartlarının iyileştirilmesi açısından önemli görülmektedir. Ayrıca kırsal yerleşim yerlerinde sağlıklı yapılaşmanın ve afet riski olan yapıların denetiminin olmayışı birçok problemi beraberinde getirmekteydi. Belediyelerin bu yönlü bir hizmeti üstlenecek olması planlı yapılaşma için önem arz etmektedir. Ancak Türkiye'de coğrafi yapı gereği kırsal yerleşim alanları ile kentsel yerleşim alanları arasındaki uzaklık azımsanamayacak ölçüde fazladır. Özellikle 6360 sayılı Kanun'da belirtildiği gibi su, kanalizasyon ve itfaiye hizmetlerinin büyükşehir belediyeleri tarafından yürütülecek olması, bu hizmetlerin sunulmasında yetersiz kalınacağını düşündürmektedir.

6360 sayılı Kanun ile birlikte, belediyelerin hizmet götüreceği alan genişletilmiştir. Belediyelerin, kent merkezlerinden uzaklaştıkça yerleşim birimlerine götüreceği hizmetlere erişme imkânının artırılmasının gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu Kanun çerçevesinde, köy tüzel kişiliklerinin yanı sıra çok sayıda belde belediyesi kaldırılmış ve bunlar ilgili belediyelere bağlı mahalle konumuna getirilmiştir. Belde belediyelerine ait taşınır ve taşınmaz varlıklar, bu varlıkların durumuna göre valilikler bünyesinde oluşturulan komisyonlarca ilgili büyükşehir belediyeleri ile bağlı idarelerine, ilçe belediyelerine ve bakanlıklara devredilmiştir. Kırsal nüfusun, mali yükümlülüklerinin arttığı göz önünde bulundurularak, 6360 sayılı Kanunda geçici düzenleme öngörülmüştür. Buna göre, belirtilen yerlerde 31/12/2022 tarihine kadar ilgili belediyelerce alınan vergi, harç ve harcamalara katılma payından muafiyet; su (içme ve kullanma) ücretlerinden ise indirim sağlanmıştır. Kırsal

niteliği devam eden sözü edilen yerlerdeki mali kolaylıkların süreklilik arz etmesini teminen kalıcı bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu bakımdan 7254 sayılı Kanunla 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na ek 3'üncü madde eklenerek belediyelerce alınan emlak vergisi dâhil vergi, harç, harcamalara katılma paylarında kademeli bir muafiyet ve indirim; su (içme ve kullanma) ücretlerinde ise indirim yoluna gidilmiştir. Ayrıca, sözü edilen bu yerlerde ilgili mevzuat uyarınca orman köyü ve orman köylüsüne tanınan hak, sorumluluk ve imtiyazlar ile belediyelerce kullanılan mera, yaylak, kışlak gibi yerlerden Mera Kanunu hükümleri çerçevesinde bu mahalle sakinlerinin aynı şekilde faydalanmaya devam edebileceği öngörülmüştür. Buna istinaden kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alanlarda sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflenmiştir.

3.2. Destekleme Faaliyetleri

Kırsal kalkınma faaliyetlerinin ikinci boyutunu kırsal kalkınma amaçlı destekleme faaliyetleri oluşturmaktadır. Çoğunlukla hibe, kısmen de kredi şeklinde sunulan bu destekler proje bazlıdır ve kırsal kalkınma projeleri ve mali destek programları kapsamında sunulmaktadır. Bu destekleme faaliyetleri, ulusal ve uluslararası kaynaklarla yürütülenler şeklinde sınıflandırılarak genel nitelikleri itibarıyla aşağıda kısaca ele alınmaktadır.

3.2.1 Ulusal kaynaklarla yürütülen destekleme faaliyetleri

Bu bölümde, TOB tarafından proje bazlı hibe desteği şeklinde sunulan kırsal kalkınma desteklerine ilave olarak, diğer bakanlıkların doğrudan veya dolaylı olarak kırsal kesime yönelik hibe veya kredi desteği şeklinde öne çıkan proje bazlı faaliyetleri de ele alınmaktadır.

Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Destekler: Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sağlanan bu desteklerin temel amacı, tarımsal üretim altyapısının geliştirilmesi ile tarımsal ürünlerde katma değer artışı sağlanarak kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi öncelemek, tarım ve tarım dışı istihdamı geliştirmek, gelirleri çeşitlendirmek ve artırmaktır. Kadın ve genç girişimciler öncelikli olmak üzere gerçek ve tüzel kişilerin ekonomik faaliyetlerine yönelik yatırımlara teklif çağrı yöntemi ile KDV hariç yüzde 50 hibe desteği verilmektedir.

“Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı”, “Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi” ve “Kırsal Ekonomik Altyapı Yatırımları” konularını içeren iki başlık altında 1/1/2021-31/12/2025 tarihleri arasında 81 ilde uygulanacaktır. Proje uygulaması, yerel düzeyde Tarım ve Orman Bakanlığı il müdürlüklerince koordine edilecek ve bitkisel ve hayvansal ürünlerin işlenmesi, kurutulması, dondurulması, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik yeni tesislerin yapımı, kısmen yapılmış yatırımların tamamlanması, faal olan mevcut tesislerin kapasite artırımı ile teknoloji yenileme ve/veya modernizasyonuna yönelik yapılacak yatırımlara hibe desteği sağlanacaktır.

“Kırsal Ekonomik Altyapı Yatırımlarının Desteklenmesi”ne yönelik yatırımlarda ise aile işletmeciliği faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik altyapı sistemleri, arıcılık ve arı ürünlerine yönelik yatırımlar, bilişim sistemleri ve eğitimi, el sanatları ve katma değerli ürünler, ipek böceği yetiştiriciliği, su ürünleri yetiştiriciliği, tarımsal amaçlı kooperatif ve birlikler için makine parkları, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği yatırımları hibe desteği kapsamında değerlendirilmektedir.

Türkiye genelinde korunan alanlar için Doğa Turizmi Master Planları, Uygulama Eylem Planları ve Doğa Turizmi haritaları hazırlanmıştır ve korunan alanların uygulama eylem planlarında belirtilen doğa turizmi faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda köylerdeki üretim ve yaşam biçimleri ile tabiat ve kültür varlıklarının korunmasını teminen, köylere özgü geleneksel zanaat ve el sanatları, agro-turizm, coğrafi işaretli ürünlerin desteklenmesi kapsamında etkinlikler gerçekleştirilecektir.

Kırsalda kadına yönelik yürütülen tüm çalışmalar, fırsat eşitliğinin sağlanması ve girişimciliğin ve istihdamın artırılması esasına dayanmaktadır. Kadınların güçlendirilmesine yönelik, eğitim ve yayım hizmetleri ile sosyo-ekonomik yönden güçlendirici projeler yürütülerek kadınların sorunlarının çözümüne yönelik stratejik çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca Türkiye’de “Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Projesi” ile “Türkiye ve Orta Asya’da Kırsalda Kadının Güçlendirilmesi ve Ekonomik Fırsatlara Erişim Projesi” de FAO ile ortak yürütülmektedir.

Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES): Kırsal kesime yönelik önemli kamu yatırımlarından olan KÖYDES Projesi 2005 yılında uygulanmaya başlamıştır ve projede temel amaç, kırsal kesimde yıllardan beri süregelen içme suyu ve yol sorunlarını ortadan kaldırmaktır. Bu kapsamda köy yolu, köy içme suyu, küçük ölçekli sulama işleri ve atık su konularında yerel idarelerin köy altyapısı projelerine destek sağlanmaktadır. Proje, İl Özel İdareleri ve/veya Köylere Hizmet Götürme Birlikleri tarafından yürütülmektedir.

Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP): 2019 yılında uygulanmaya başlanan SOGEP, genel çerçevede, yerel dinamikleri harekete geçirerek yoksulluk, göç ve kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunların giderilmesini, değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara karşılık verilmesini, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılmalarının sağlanmasını, istihdam edilebilirliğin artırılmasını, sosyal içerme, sosyal girişimcilik ve yenilikçiliğin desteklenmesini ve sosyal sorumluluk uygulamalarının yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Programın hedef kitlesi, ekonomik ve sosyal hayata katılmada karşılaştıkları sorunlar sebebiyle özel politika geliştirilmesi gereken yoksullar, işsizler, yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar gibi toplum kesimleridir. SOGEP, sosyal girişimcilik ve sosyal yenilikçilik alanlarında ekosistemin güçlendirilmesine yönelik merkez, sosyal laboratuvar ile kuluçka ve hızlandırıcı programların yaygınlaştırılmasına öncelik verilen proje temelli bir programdır. Bu programda toplumun dezavantajlı kesimlerinin mesleki bilgi ve becerilerin artırılması, ildeki ve bölgedeki ihtiyaçlara uygun alanlarda nitelikli ve üretken beşerî sermayenin geliştirilmesi, toplumun dezavantajlı kesimlerinin yaşam kalitelerinin yükseltilmesi ve bu kesimlere sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar desteklenmekte ve Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda kalkınma ajansları aracılığıyla yürütülmektedir.

KOSGEB Destekleri: KOSGEB tarafından sağlanan destekler 2009/15431 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre belirlenen sektörlerde faaliyet gösteren KOBİ'lere yöneliktir. KOSGEB; girişimciliğin geliştirilmesi, kurumsallaşma, kalite ve verimliliğin artırılması, teknolojik gelişmelere uyum, Finansman kaynaklarına erişim, Ar-Ge kapasitesinin geliştirilmesi, çevre ve insan sağlığına duyarlı üretim, bilgiye erişim, nitelikli istihdam, yurt dışı pazarlara açılma, ortak iş yapma kültürü, teknolojik yatırım, stratejik ürünlerin yerli üretimi, işletmelerin eğitim ve danışmanlık ihtiyaçlarının

karşılanması ile ilgili konularda 13 farklı destek programı ile KOBİ'lere ve girişimcilere yönelik geri ödemeli ve geri ödemesiz (hibe) destekler sunmaktadır. KOSGEB destekleri ülke genelinde kıır-kent ayrımı gözetilmeksizin uygulanmaktadır. KOSGEB destek programlarının uygulanması, yerel düzeyde, her ilde bulunan KOSGEB il müdürlüklerince yürütülmektedir.

Bölgesel Gelişme Destekleri: Bölgesel gelişme kurumlarının başında Kalkınma Ajansları (KA) gelmektedir. Düzey 2 bölgesi bazında kurulmuş bulunan 26 Kalkınma Ajansının yürüttüğü mali destek programları arasında tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik hibe programları da bulunmaktadır. Ajanslar destekleme faaliyetlerini, kurulu buldukları bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarını bir bütün olarak ele alan bölgesel gelişme planları çerçevesinde sürdürmektedir. Destek konuları bölgeden bölgeye değişmektedir. Çoğunlukla bölge ekonomisi için önem taşıyan üretim alanları ile TOB desteklerini tamamlayıcı mahiyetteki yatırım konularına hibe desteği sağlanmaktadır. Destek programları teklif çağrısı usulüyle ajans bölgesi kapsamındaki illerde çoğunlukla kıır ve kent ayrımı gözetilmeksizin uygulanmaktadır. Destek programlarında potansiyel yararlanıcılar; mahalli idareler, üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, kâr amacı güden işletmeler, kooperatifler, birlikler ve diğer gerçek ve tüzel kişilerdir. Hibe oranları desteğin konusu, yararlanıcısı ve uygulama yeri gibi kriterler dikkate alınmak üzere yüzde 90'a kadar çıkabilmektedir.

Kalkınma Ajanslarının yanı sıra özellikle kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleşmesi amacıyla, başta Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi (BKİ) Başkanlığı olmak üzere Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Konya Ovası Projesi (KOP) BKİ başkanlıkları toplamda 43 ili kapsayan sorumluluk alanlarında faaliyet göstermektedir. GAP BKİ 1989 yılında; DAP, DOKAP ve KOP BKİ'leri ise 2011 yılında kurulmuştur.

2021-2023 dönemi için eylem planları program mantığıyla hazırlanmış ve GAP, DAP, DOKAP ve KOP Bölge Kalkınma Programları olarak adlandırılmıştır. Söz konusu bölge kalkınma programları, "sektörel operasyonel program (SOP)" olarak adlandırılan alt programlardan oluşmakta ve önceki dönemlerde olduğu gibi yine ağırlıklı olarak kırsal alanda kalkınmanın desteklenmesine yönelik tarım ve tarım dışı ekonomik ve sosyal faaliyetlere odaklanmaktadır. Bu kapsamda, GAP BKİ'nin uzun yıllardır

yürüttüğü, sorumlu olduğu bölgede belirlenen ilçelerde tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlere yönelik entegre kırsal kalkınma projeleri mevcudiyetini korumakla birlikte, her bölge kalkınma programında kırsal kalkınma SOP'u bulunmaktadır. BKİ'lerin 2021-2023 döneminde bölge kalkınma programları çerçevesinde tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlere mali destek sağlamaları öngörülmektedir.

Yoksulluğu Azaltma Destekleri: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından sağlanan bu desteklerin temel amacı, ülke genelinde yoksulluğun üretim ve istihdam faaliyetleri yoluyla azaltılmasıdır. Bu destekler, kırsal yoksullukla mücadele araçlarının başında gelmektedir. Destek konuları, gelir getirici nitelikteki tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerdir. Uygulaması talep bazlı yürütülen projelerde, her uygun başvuru sahibi için azami 15 bin TL kredi desteği sağlanmaktadır. Bu destek ilk 2 yılı geri ödemesiz toplam 8 yıllık ve faizsiz bir geri ödeme takvimiyle sunulmaktadır. Destek ülke genelinde kır ve kent ayrımı gözetilmeksizin uygulanmakla birlikte, proje uygulaması il/ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarınca koordine edildiğinden vakıf mütevelli heyeti tespitiyle yoksul hanelerin bu desteğe erişimi özellikle teşvik edilmektedir. Projenin yararlanıcıları ASHB tarafından hazırlanan yoksulluk kriterleri kapsamına giren fertler ve hanelerdir.

Çevresel Altyapı ve Çevre Koruma Destekleri: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) tarafından sağlanan bu desteklerin temel amacı kırsal çevrede kirliliğin önlenmesi ve doğal kaynakların korunmasıdır. Proje destek konuları; turizm altyapısı, katı atık depolama, geri kazanım altyapısı, atık su arıtma ve içme suyu altyapısıdır. Uygulaması talep bazlı yürütülen ve yüzde 50 ila 100 oranlarında hibe desteği sağlanan projeler; turizm geliştirme bölgeleri, özel çevre koruma bölgeleri, doğal sit alanları ile tabiat varlıklarının bulunduğu yörelerde uygulanmaktadır. Projelerin yararlanıcıları mahalli idare ve birlikleridir. Proje uygulaması yerel düzeyde ÇŞB il müdürlüklerince koordine edilmektedir.

Katı Atık Programı Projesi (KAP): Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, büyükşehir belediyeleri ile belediyelerin/birliklerin en uygun ve ekonomik şekilde atık yönetimi yatırımlarını yapmaları ve atık yönetiminde çevresel yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla Katı Atık Programı (KAP) projesi başlatılmıştır. KAP, büyükşehir belediyeleri ile belediyelerin/birliklerin, entegre atık yönetimi tesisi, II.

sınıf düzenli depolama tesisi, mevcut II. sınıf düzenli depolama tesisine ilave lot, ön işlem tesisi (mekanik ayırma veya biyo-kurutma veya atıktan türetilmiş yakıt tesisi) ve aktarma istasyonu yapım işleri, uygulama projelerinin hazırlanması, uygun görülmesi/onaylanması ile ilgili her türlü iş ve işlemleri kapsamaktadır. Yerel yönetimlerin atık yönetimi yatırımları yapması ve bu anlamda çevresel yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla 2018 yılından itibaren yerel yönetimlere genel bütçeden 90 milyon TL hibe desteği sağlanmıştır. Bu proje kapsamında, 2023 yılı sonuna kadar yerel yönetimlerin yatırımları desteklenecektir. Diğer taraftan, tarım-çevre tedbirlerinin yaygınlaştırılması amacıyla hayata geçirilen Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Korunması Projesi'nde (ÇATAK); toprak ve su kalitesinin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilirliği, erozyonun önlenmesi ve tarımın olumsuz etkilerinin azaltılması amaçlanmaktadır.

Su, Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP): SUKAP, yerel yönetimlerin su, kanalizasyon ve altyapı projelerini desteklemek amacıyla 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı koordinatörlüğünde başlatılmıştır ve İbank tarafından yürütülmektedir. İbank SUKAP ile ilgili olarak, Cumhurbaşkanı Kararı ve ekli listesi çerçevesinde iş ve işlem yapmaktadır. Nüfusu 25 binin altında olan belediyelere genel bütçeden ayrılan ödenekten proje tutarının %50'si oranında hibe destek sağlanmakta, kalan %50'si ise yine İbank tarafından uzun vadeli kredi olarak tahsis edilmektedir. Nüfusu 25 binden fazla olan ve Cumhurbaşkanı Kararı ekinde yer alan belediyelere ise Belediye Kanunu'ndaki borç stoku limitine uyma şartı aranmaksızın İbank tarafından kredi tahsisi yapılmaktadır. Projesi hazır olmayan belediyelerin projeleri ise yine İbank tarafından hazırlanmaktadır.

SUKAP kapsamında içme suyu ve atık su olmak üzere iki sektör bulunmaktadır. İçme suyu sektörü kapsamında içme suyu şebeke ve içme suyu arıtma; atık su sektöründe ise kanalizasyon şebeke, atık su arıtma tesisi, yağmur suyu inşaatı, derin deniz deşarjı işleri yapılmaktadır.

2011-2021 yılları arasında genel bütçeden yaklaşık 6 milyar TL ödenek ayrılan SUKAP kapsamında 1.416 adet iş yürütülmektedir ve 1.149 adet iş bitirilerek yerel yönetimlerin hizmetine sunulmuştur. İbank tarafından söz konusu işlere 7 milyar TL'si kredi, 5 milyar TL'si ise hibe olmak üzere yaklaşık 12 milyar TL tahsis edilmiştir.

SUKAP ile altyapı kapsamında Türkiye’de bulunan bütün yerel yönetimlerin içme suyu ve atık su işlerinin tamamlanması ve su kayıp kaçaklarının önlenerek bahse konu sektörlerde en üst düzeyde verimliliğin sağlanması planlanmaktadır.

3.2.2 Uluslararası kaynaklarla yürütülen destekleme faaliyetleri

Bu bölümde, ulusal bütçe katkısına ilave olarak AB ve diğer uluslararası kuruluşların sağladığı hibe ve/veya kredi destekleriyle yürütülen başlıca mali destek programları ve entegre kalkınma projeleri ele alınmaktadır.

IPARD Programı: AB kırsal kalkınma politikasının mevcut yapısı ve işleyişine dair kurallar, Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fonu kapsamındaki kırsal kalkınma desteklerine ilişkin 17 Aralık 2013 tarihli ve (AB) 1305/2013 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü kapsamında ele alınmıştır.

Kırsal alanların çevre, iklim, rekabet edebilirlik, yenilikçilik, sürdürülebilirlik gibi unsurları gözeterek kalkınmasını teşvik eden AB kırsal kalkınma politikası kapsamında, tarım sektörünün rekabet gücünün artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve iklim değişikliğiyle mücadele ile yeni istihdam alanlarının oluşturulmasını da kapsayan kırsal ekonomilerin ve toplulukların kalkınması hedeflenmektedir.

IPA'nın 4 nolu Penceresi altındaki 3 nolu Tarım ve Kırsal Kalkınma tematik önceliği olan Tarım ve Kırsal Kalkınma başlığı kapsamında aday ülkelerde Ortak Tarım Politikasının uygulanması ve yönetimi için yapılan uyum hazırlıkları çerçevesinde tahsis edilen IPARD Fonu aracılığıyla; tarım sektörünün rekabet gücünün artırılması ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması desteklenmektedir. Türkiye'nin ilgili AB müktesebatına uyum taahhütleri gereğince IPARD Programı uygulama mekanizması gerek program tasarımı gerekse program yönetimi bakımından diğer ulusal ve uluslararası kaynaklarla yürütülen tarım ve kırsal kalkınma mali destek programları bakımından referans özellik taşımaktadır.

2007-2013 ve 2014-2020 dönemleri için Türkiye'ye tahsis edilen IPARD fonunun kullanımını düzenleyen IPARD-I ve IPARD-II Programları, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (Yönetim Otoritesi Başkanlığı) tarafından hazırlanmakta ve ödemelerden sorumlu IPARD Ajansı olarak akredite edilen Tarım ve Kırsal Kalkınmayı

Destekleme Kurumu (TKDK) uhdesinde uygulanmaktadır. Program kapsamında uygun bulunan projelere yüzde 40 ila yüzde 70 arasında değişen oranlarda hibe desteği sağlanmaktadır. Proje uygulaması yerel düzeyde TKDK il koordinatörlüklerince yürütülmektedir.

IPARD-I döneminde Türkiye'ye tahsis edilen fonların neredeyse tamamının yatırımcılara kullandırılması sağlanarak 10.697 projeye 3.152.896.051 TL destek ödemesi yapılmıştır. 2023 yılında tamamlanacak olan IPARD-II döneminde de 2020 yılı sonu itibarıyla 5405 projeye 1.924.126.978 TL destek ödemesi yapılmıştır. Ödemelerin tedbirlere göre %75-90 arasında değişen bir tutarı AB bütçesinden, kalanı da Türkiye Cumhuriyeti bütçesinden temin edilmektedir. Hâlihazırda programlama süreci devam eden IPARD-III dönemi (2021-2027) için tahsis edilen fonların da benzer şekilde kullanımına devam edileceği öngörülmektedir.

Entegre Kalkınma Projeleri: Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda uluslararası teknik yardım ve finans kuruluşlarından sağlanan krediler vasıtasıyla dar bölgesel kalkınma ve/veya entegre kırsal kalkınma ile havza rehabilitasyon projeleri adıyla yürütülen faaliyetlerdir. Bu projelerin temel amacı tarımsal, sosyal ve altyapı faaliyetleri yoluyla yoksulluğun azaltılması ve kırsal kesimde sürdürülebilir geçim kaynaklarının temin edilmesidir. Bu projelerde hibe destek oranları yüzde 50 ila yüzde 80 arasında değişmektedir. Proje konuları, tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetler, tarımsal üretim altyapısı, toprak ve su kaynaklarının rehabilitasyonu, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi, yayım hizmetleri, sulama altyapısı ve belirlenen köylerin diğer fiziki altyapı ihtiyaçlarıdır. Projeler belirlenen koşullara uygun köyler ve ilçe merkezleri ile ilgili havzalarda uygulanmaktadır. Proje yararlanıcıları, proje uygulama alanlarındaki düşük gelirli çiftçiler ve buralarda kurulu üretici organizasyonlarıdır. Proje uygulaması yerel düzeyde Tarım ve Orman Bakanlığı il müdürlüklerince koordine edilmektedir. Ayrıca, yerel düzeyde proje illerinde birer proje koordinatörlüğü ihdas edilmektedir.

4. ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİK ÇERÇEVESİ

4.1. Ulusal Politika Yaklaşımı

Türkiye'nin kırsal kalkınma politikası; kırsal alanları bağımlı ve gerileyen alanlar olarak gören ve buralardaki çözülme problemini yavaşlatmayı amaçlayan geleneksel savunmacı yaklaşımı değil, kırsal alanlardaki ekonomik ve beşerî kaynak potansiyelini ülke kalkınması yolunda azami ölçüde değerlendirmeyi amaçlayan ilerlemeci yaklaşımı esas almaktadır. Bu yaklaşım gereğince, Türkiye için iki boyutlu bir kırsal kalkınma politikası benimsenmektedir. Birinci boyut, kırsal alana götürülen kamusal hizmet ve yatırım faaliyetlerini, ikinci boyut ise tarım ve kırsal kalkınma amaçlı yürütülen destekleme faaliyetlerini kapsamaktadır.

AB'de ve diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kırsal kalkınmaya ilişkin politika tasarımı ve uygulama deneyimi ağırlıklı olarak ikinci boyuta yani destekleme faaliyetlerine yönelik olmuştur. Ancak Türkiye'de kırsal ve kentsel alanlar arasındaki refah farkı nedeniyle, kırsal nüfusun yaşam kalitesi üzerinde etkili olan kamusal hizmetlerin sunulması ile bu hizmetlere ilişkin altyapı yatırımları da kırsal kalkınma ulusal yaklaşımımız kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de kırsal kalkınma çok sektörlü bir politika alanı olarak benimsenmiştir. Bu anlayışla, daha etkili bir kırsal politika yönetimi için kurumlar arası işbirliği temelinde Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde yönetim mekanizmaları oluşturulmuştur.

Ulusal Yatırım Programında kırsala yönelik altyapı hizmetleri ve tarımsal/tarım dışı iskân faaliyetleri kapsamında yıllık yatırım ödeneği 2,5 milyar TL civarındadır. Bu ödeneğin büyük bir kısmını köylere yönelik yol, içme suyu, kanalizasyon ve küçük sulama işlerini kapsayan ve ödeneği yıllık ortalama 1,6 milyar TL'yi bulan KÖYDES programı oluşturmaktadır. İskân projeleri genellikle barajlardan etkilenen kırsal yerleşimlerin yeniden iskânı yönündedir ve yıllık ödeneği ortalama 1 milyar TL'ye yaklaşmaktadır. Ayrıca BŞB'lerde yer alan kırsal alanlara (köyden mahalleye dönüşen yerleşim yerlerine) yönelik altyapı yatırımları BŞB'ler tarafından sağlanmaktadır. BŞB dışındaki illerin kırsal alanlarına yönelik imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri il özel

idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri tarafından sağlanmaktadır. Kırsala yönelik enerji, sağlık, eğitim, ulaştırma, içme suyu, atık depolama, haberleşme, bilişim, posta hizmetleri kır/kent ayrımı olmaksızın ilgili bakanlık ve kamu kurumlarınca sağlanmaktadır. TOB tarafından yürütülen yatırım projeleri ve tarımsal desteklere ilişkin ödenekler de aynı şekilde tarım sektörü altında yatırım programı bünyesinde veya Hazine ve Maliye Bakanlığı altında farklı tertiplerde yer almaktadır.

4.2. Temel Amaç

Türkiye'nin kırsal kalkınma politikasının *temel amacı*, sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal iş gücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması, nüfusun kırsalda tutunmasının sağlanması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır. Bu temel amaca yönelik alt amaçlar ise şu şekildedir:

- Kırsal ekonominin üretim ve istihdam temelinde büyümesi için tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin birlikte değerlendirilmesi,
- İklim değişikliğine adaptasyon ve yeşil büyüme ilkeleri çerçevesinde kırsal çevrenin ve doğal kaynakların korunması,
- Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı çerçevesinde, temiz, döngüsel bir ekonomiye geçerek kaynakların verimli kullanımının artırılması, biyoçeşitliliğin eski hâline getirilmesi ve kirliliğin azaltılması,
- Altyapı yatırımlarının üretim faaliyetlerini destekleyecek, kırsal yerleşimlerin peyzaj değerini iyileştirecek ve bireylerin yaşam kalitelerini artıracak şekilde gerçekleştirilmesi,
- Beşerî ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi ve yoksulluğun azaltılması kapsamında sosyal politika uygulamalarının etkinleştirilmesi,
- Kamusal hizmetlerin sunulmasında kırsal alanların yerleşme deseni ve demografik yapısı ile mahalli idare yapısını gözeten yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi,

- Kırsal dokunun korunması ve yöreye özgü çözümlerin geliştirilmesi.

Bu temel amaca yönelik politikalar ise şu şekildedir:

- Kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısı, iskânı ve yeniden yerleşim işleri için yatırım ve hizmet ihtiyaçlarının tespiti, takibi ve bu ihtiyaçların giderilmesi,
- Kırsal kalkınma desteklerinin, çiftçi ve çevre odaklı programlanması; desteklerin yürütülmesinde mevcut çok başlılığı giderecek düzenlemelerin yapılması, uygulamada tamamlayıcılık ve etkinliğin sağlanması,
- Kırsal alanda yaşam standartlarının yükseltilmesi için kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal ve yerel kapasitenin geliştirilmesi, kadınlara, genç çiftçilere vb. gruplara pozitif ayrımcılık uygulanması, üretici örgütlerinin sosyal dayanışma, işbirliği, eğitim ve finansman konularında öncü kurumlar olmasının sağlanması,
- Kırsal toplumun beşerî ve sosyal sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması kapsamında köylerde yoksullukla mücadele çalışmalarının üretim ve istihdam odaklı sürdürülmesi,
- Kırsaldaki üretim ve yaşam biçimlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik kırsal mirasın yaşatılması, tabiat ve kültür varlıklarının korunması,
- Veri temelli kırsal politika yaklaşımının güçlendirilmesine yönelik kırsal istatistiklerin idari değişikliklerden etkilenmeyecek yöntemlerle hesaplanması, sürekli güncellenmesi, kırsal alan tanımının revize edilmesi, temel nitelikteki kırsal verilerin kır-kent ve il/ilçe bazında yayımlanması.

4.3. İlkeler

Uygulayıcı kurumlar ve finansman kaynağı bakımından hiçbir ayrıma gidilmeksizin Türkiye’de tüm kırsal kalkınma faaliyetleri aşağıda belirtilen ilkeler çerçevesinde uygulanacaktır. Bu ilkelerle ilgili olarak aşağıda yer alan tanımlamalar kırsal kalkınma politikalarına ilişkin tasarım ve uygulama tecrübesi gözetilerek şöyle oluşturulmuştur:

- Devamlılık: Uygulamaların dışsal etkilerden bağımsız şekilde iç dinamiklerle yürütülmesi,
- İşbirliği: Kamu, yerel yönetimler, üniversiteler, özel sektör ve STK'lar arasındaki iş bölümü ve dayanışma ilişkisi,
- Kapsayıcılık: Her türlü ekonomik, sosyal ve mekânsal dezavantajlarla mücadele edilmesi,
- Katılımcılık: Yararlanıcı kesimin karar alma ve uygulama süreçlerine dâhil olması,
- Kurumsallaşma: Uygulayıcı birimlerin yönetim ve organizasyon becerilerinin güçlendirilmesi,
- Tamamlayıcılık: Farklı uygulamalar arasında sistematik ve rasyonel ilişkilerin sağlanması,
- Verimlilik: Harcamalar ile çıktılar arasındaki uyuma göre maliyet etkin tercihler yapılması,
- Yenilikçilik: Ürün, hizmet ve süreçlerde katma değer artışı yaratacak değişiklikler yapılması,
- Yerellik: Uygulamaların yöresel koşullara duyarlı ve esnek biçimde programlanması,
- Yerindelik: Uygulamaların yararlanıcılara en yakın idari ölçekte ve kurumlarca yürütülmesi,
- Yeşilcilik: Uygulamaların çevre ve doğal kaynakları tahrip etmeden yürütülmesi,
- Yönetişim: Karar alma süreçlerinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve müzakere temelinde yürütülmesi,
- Kırsal Doku: Kırsal dokunun korunması ve yöreye özgü çözümlerin geliştirilmesi.

4.4. Stratejik Çerçeve

Ulusal kırsal kalkınma stratejik çerçevesi; ulusal politika yaklaşımı ve temel amaç ve ilkelerle uyumlu olarak stratejik amaçlar (eksenler), öncelikler ve tedbirler hiyerarşisi temelinde belirlenmiştir. Bu çerçevenin tespitine kaynaklık eden temel doküman On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)'dir. Bunun yanı sıra geçmiş döneme ait UKKS-II Belgesi (2014-2020), IPARD-II Programı (2014-2020) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Eylem Planı (2015-2018) belgelerinden de yararlanılmıştır.

Stratejik çerçeve nihai olarak, UKKS-I ve II döneminde gerçekleştirilen kırsal kalkınma faaliyetleri ile kırsal alandaki kamusal hizmetlerin sunumu ve ilişkili yatırım projeleri birlikte değerlendirilerek, kırsal kesimin talep ve ihtiyaçları esas alınarak belirlenmiştir. Merkezî ve yerel düzeydeki kurumsallaşma deneyimleri de dikkate alınmıştır.

Stratejik çerçeve 5 ana stratejik amaç (eksen) üzerine bina edilmiştir. Her eksen temelde bir odak alana yönelik tedbirlerden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; (1) kırsal ekonomi, (2) kırsal çevre, (3) kırsal yerleşimler, (4) kırsal toplum ve (5) yerel-kırsal kalkınma kapasitesidir. Her bir eksenle ilgili tek bir kurumsal sorumluluk tanımlamak yerine, tedbirlere göre farklılaşan çoklu sorumluluk yaklaşımı benimsenmektedir. Uygulama ve koordinasyona ilişkin diğer hususlar Bölüm 5 ve Bölüm 6'da belirtilmektedir.

Aşağıda yer alan tarım ve tarım dışı işletmelerin modernizasyonuna yönelik tedbirler bakımından destekleme uygulamalarında hem mevcut hem de yeni kurulacak işletmelerin kapsanması ilkesi gözetilecektir.

Stratejik Amaç 1: Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi ve İstihdam İmkanlarının Artırılması

Tarım ve gıda sektörünün piyasa koşullarına, tüketici beklentilerine ve çevresel sürdürülebilirliğe uygun üretime yönelmesi olarak görülen tarımdaki yeniden yapılanma süreci, bir taraftan sektörün rekabet gücünün iyileştirilmesini, diğer taraftan da kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasını gözetilen bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Bu ihtiyaçlardan hareketle oluşturulan, “kırsal ekonomi”ye yönelik tedbirlerle; tarım ve gıda üretiminde verimliliğin, kapasitenin ve ürün kalitesinin artırılması, çiftçilerin mesleki bilgi ve örgütlenme düzeyinin yükseltilmesi, tarım-sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi, tarım dışı kırsal sanayinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması, tarım-gıda işletmelerinde verimlilik artışı sağlayacak modernizasyon yatırımlarının gerçekleştirilmesi, gıda güvenilirliğinin geliştirilmesi, besleyici ve sağlıklı gıda üretiminin artırılması, tarımsal üretimde bitki ve hayvan sağlığının iyileştirilmesi ve verilecek desteklerle kayıt dışı ekonominin azaltılması amaçlanmaktadır.

Rekabetçi ve çevre dostu tarımsal üretimin yanı sıra, tarımsal ürünlerin değerlendirilmesinde inovasyon niteliği olan çalışmaların desteklenerek uygulanabilirliğin sağlanması ve kırsal ekonominin üretim ve istihdam yapısının tarım dışı ekonomik faaliyetler lehine çeşitlendirilerek özellikle tarım sektörü istihdamında gözüken atıl ve düşük verimli iş gücü potansiyelinin değerlendirilmesi ihtiyacı da büyük önem kazanmıştır. Bu ihtiyaca yönelik tedbirlerle; kırsal alanda imalat sanayii işletmelerinin geliştirilmesi, kırsal yörelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin bulunduğu yerel zenginlikler temelinde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, çiftçilerin ortak kullanımı için kolektif yatırımların yaygınlaştırılması, örtü altı üretimin tarımsal çevre kirliliği oluşturmayacak şekilde yaygınlaştırılması, coğrafi işaret alma potansiyeli olan ürünlerin tesciline yönelik çalışmalar yürütülmesi, coğrafi işaret tescili yapılan ürünlerde markalaşmanın sağlanması ve tarım dışı sektörlerde yeni işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin modernize edilmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 2. Stratejik Amaç 1 kapsamındaki öncelik ve tedbirler

Öncelik 1.1 Tarım ve gıda sektörlerinin rekabet gücünün geliştirilmesi		
Tedbir	1.1.1	Üretici örgütlerinin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi,
Tedbir	1.1.2	Tarım-gıda ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması,
Tedbir	1.1.3	Üreticilere ve üretici örgütlere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi,
Tedbir	1.1.4	Tarım ve gıda işletmelerinin kurulması ve modernize edilmesi,
Tedbir	1.1.5	Gıda üretim ve arz güvenliğinin artırılması,
Tedbir	1.1.6	Kırsal alandaki tarım işletmelerinin girdi koşullarının iyileştirilmesi.
Öncelik 1.2 Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi		
Tedbir	1.2.1	Kırsal turizmin geliştirilmesi,
Tedbir	1.2.2	Tarım ve tarım dışı yerel ürünlerde katma değer artışının sağlanması,
Tedbir	1.2.3	Tarım dışı sektörlerdeki ticari işletmelerin kurulması ve modernize edilmesi,
Tedbir	1.2.4	Mikro işletmecilik temelinde girişimciliğin teşvik edilmesi,
Tedbir	1.2.5	Su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi,
Tedbir	1.2.6	Tarımda dijital girişimciliğin ve inovasyon kültürünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi,
Tedbir	1.2.7	Tarımda dijitalleşmeye yönelik start-upların ortaya çıkması, geliştirilmesi ve ölçeklendirilmesi için dijital girişim faaliyetlerinin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.8	Arıcılık faaliyetinin, bal ve türevlerinin üretiminin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.9	Geleneksel el sanatları ve zanaatkarlık gerektiren katma değerli ürünlerin üretiminin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.10	Fermente gıda ve içecek üretiminin desteklenmesi,
Tedbir	1.2.11	Çiftçilerin ortak kullanımı için makine parklarının kurulması, geliştirilmesi ve diğer kolektif yatırımların desteklenmesi,
Tedbir	1.2.12	Tarım dışı kırsal sanayinin oluşturulması, özendirilmesi, yaygınlaştırılması.

Stratejik Amaç 2: Kırsal Çevrenin İyileştirilmesi ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilirliğinin Sağlanması

Su ve toprak kaynaklarının kullanımında fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel öncelik ve özellikleri dikkate alan bütüncül yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir. Toprağın korunması, geliştirilmesi ve dengeli kullanılması gerekli planların ve politikaların uygulanması ile mümkündür. Gelişen bilim ve teknolojilerden faydalanılarak toprağın detaylı bir şekilde tanımlanması,

analizlerinin yapılması, özelliklerinin belirlenmesi, haritalanması ve veri tabanı oluşturulması sonrası izleme ve değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

Son 40 yılda göç, kentleşme, refah artışı, sanayileşme gibi faktörlerden dolayı Türkiye'nin suya olan talebi artmıştır. Kalkınma hamleleri devam eden Türkiye'de sanayi sektörü su kullanım oranı, içme suyu sektöründeki oran ile başa baş olup %13 civarındadır. Bu bakımdan iklim değişikliği ve Covid-19 salgını sürecinde yaşanan küresel krizlerin etkileri de dikkate alındığında kırsal alanlar gelecekte önemi giderek artacak olan stratejik nitelikteki doğal kaynaklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu kaynaklar su, gıda, enerji ve temiz çevredir. Ancak kırsal alanlardaki üretim faaliyetlerinde doğal kaynaklardan kısa vadede azami ölçüde yararlanma ve bunları ekonomik değere dönüştürme çabası, doğal çevrenin tahrip edilmesine ve kaynakların hızla tükenmesine yol açmaktadır. Su ve toprak kaynakları kullanımında çevre dostu olmayan tarım teknikleri nedeniyle görülen olumsuzluklar, kirlilik, çölleşme, kuraklık, erozyon, orman yangınları, sel baskınları, heyelanlar ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi çevre sorunlarının artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Bu problemlerden hareketle oluşturulan, “kırsal çevre”ye yönelik tedbirlerle; tarımsal faaliyetlerde çevre dostu üretim yöntemlerinin kullanılması, hayvansal atıklardan kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi, organik ve organomineral gübre kullanımının artırılması ve özendirilmesi, organik tarımın teşvik edilmesi, iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, tarımsal sulamalarda ve tarımsal arazilerin kullanımında verimliliğin sağlanması, arazi edindirme hizmetlerinin geliştirilmesi, mera ve orman kaynaklarının koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi, orman köyleri başta olmak üzere koruma alanlarının içinde veya civarında kurulu köyler ile dağ köylerinin dezavantajlı konumlarından kaynaklanan kalkınma sorunlarının azaltılması ve katılımcılık temelinde sürdürülebilir geçim kaynaklarına kavuşturulması, biyolojik çeşitliliğin ve ekolojik zenginliğin koruma altına alınması amaçlanmaktadır.

Tablo 3. Stratejik Amaç 2 kapsamındaki öncelik ve tedbirler

Öncelik 2.1 Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması		
Tedbir	2.1.1	Çevre dostu tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması,
Tedbir	2.1.2	Organik tarımın geliştirilmesi,
Tedbir	2.1.3	Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi,
Tedbir	2.1.4	Meraların ıslah edilmesi ve atıl tarım arazisinin üretime katılması,
Tedbir	2.1.5	Korunan alanların iklim değişikliğine uyumu ve yönetim kapasitelerinin artırılması, alınacak tedbirlerin ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması,
Tedbir	2.1.6	İklim değişikliği ile mücadele edilmesi ve çiftçiler üzerindeki etkisinin azaltılması,
Tedbir	2.1.7	Ekolojik koridorların kurulması,
Tedbir	2.1.8	Çölleşmeye ve erozyona maruz kalan alanların dinamik olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi,
Tedbir	2.1.9	Entegre havza rehabilitasyon plan ve projelerinin hazırlanması ve uygulanması,
Tedbir	2.1.10	Kırsal alanlarda iklim değişikliği sonucu meydana gelen doğal afetlere (sel, heyelan vb.) karşı önlem projelerinin hazırlanması ve uygulanması,
Tedbir	2.1.11	Uygun ekim nöbeti sistemlerinin yaygınlaştırılması.
Öncelik 2.2 Tarım arazilerinin kullanımında etkinliğin sağlanması		
Tedbir	2.2.1	Sulama altyapısının geliştirilmesi, su tasarrufu sağlayan basınçlı sulama teknolojilerinin ve yöntemlerinin geliştirilmesi,
Tedbir	2.2.2	Arazi toplulaştırmasının yaygınlaştırılması,
Tedbir	2.2.3	Arazi edindirme hizmetlerinin geliştirilmesi,
Tedbir	2.2.4	Tarımda dijital dönüşümün potansiyelinden uygun ve etkin bir şekilde faydalanabilmek için düzenleyici çerçevenin gözden geçirilmesi ve yeni düzenlemelerin ortaya konulması.
Öncelik 2.3 Orman kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması		
Tedbir	2.3.1	Orman ürünlerine yönelik gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi,
Tedbir	2.3.2	Ormanların rehabilitasyonu ile ağaçlandırmanın yaygınlaştırılması,
Tedbir	2.3.3	Korunan alanlarda ve civarında gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi,
Tedbir	2.3.4	Tarımsal ormancılık (Agroforestry) faaliyetlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi.

Stratejik Amaç 3: Kırsal Yerleşimlerin Sosyal ve Fiziki Altyapısının Geliştirilmesi

Kırsal yerleşimlerde yaşayan fertlerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla, kırsal nüfusun kamusal hizmetlere erişimini, kırsal yerleşimlerin cazibesini ve kırsal ekonominin kentsel pazarlarla entegrasyonunu güçlendirecek fiziki ve sosyal altyapının geliştirilmesi gerekmektedir. Nüfus seyrelmesi nedeniyle kırsal yerleşimlerin ölçek ekonomilerinden uzaklaşması neticesinde sürdürülebilir ve kaliteli bir hizmet sunumu için yöresel koşulları gözeten yenilikçi modellerin geliştirilmesi zorunludur.

Bu ihtiyaçlardan hareketle oluşturulan, “kırsal yerleşimler”e yönelik tedbirlerle; köylerin bağlı buldukları il ve ilçe merkezlerine nitelikli bir ulaşım ağıyla bağlanarak erişilebilirliğin güçlendirilmesi, sağlıklı ve yeterli içme suyuna erişim sağlanması, atıkların halk ve çevre sağlığını tehdit etmeyecek şekilde yönetiminin sağlanması, uzaklıktan kaynaklanan bilgiye erişim zorluklarını azaltacak bilişim teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması, kırsal çevreyi ve doğal kaynakları kirletmeyen yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, döngüsel ekonomi yatırımlarının yaygınlaştırılması, kırsal yerleşimlerin peyzaj değerini yükseltecek yöre kültür ve ekolojisiyle uyumlu geleneksel mimarinin yaygınlaştırılması, deprem ve diğer doğal afetlere dayanıklı kırsal yerleşim deseni ve konut yapısına geçilmesi, Türk kültürünün geleneksel olarak önemli bir parçasını oluşturan köy kültür mirasının korunması ve yaşatılması, yöresel zenginliklere ilişkin genel veya tema odaklı yerel müzeciliğin geliştirilmesi, sosyal ve kültürel faaliyetler altyapısının geliştirilmesi ile gezici hizmetler için ihtiyaç duyulan donatıların sağlanması amaçlanmaktadır.

Tablo 4. Stratejik Amaç 3 kapsamındaki öncelik ve tedbirler

Öncelik 3.1 Fiziki altyapının geliştirilmesi		
Tedbir	3.1.1	Ulaşım ağının iyileştirilmesi,
Tedbir	3.1.2	Kanalizasyon, içme suyu, atık su altyapısının iyileştirilmesi, suyun etkin ve dönüşümlü kullanımının sağlanması,
Tedbir	3.1.3	Atık yönetiminin geliştirilmesi (atıkların yeniden kullanımı ve ikincil ürünlerin kullanımı, tek kullanımlık paketlerin yeniden kullanılabilir, geri dönüştürülebilir veya biyoçözünürlüğü olan paketlerle ikame edilmesi gibi döngüsel ekonomi yatırımlarının yaygınlaştırılması),
Tedbir	3.1.4	Bilişim teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması,
Tedbir	3.1.5	Yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının yaygınlaştırılması,
Tedbir	3.1.6	Yapılaşmada yöresel mimarinin teşvik edilmesi,
Tedbir	3.1.7	Doğal afetlerle mücadele için güvenli yerleşim koşullarının sağlanması,
Tedbir	3.1.8	Kırsal alanlarda iyi işleyen bir dijital altyapının (genişbant internet, iyi bir kapsama alanı vb.) oluşturulması.
Öncelik 3.2 Sosyal altyapının geliştirilmesi		
Tedbir	3.2.1	Yöresel kültür mirasının korunmasına ilişkin altyapının geliştirilmesi,
Tedbir	3.2.2	Spor, kültür ve sanatsal faaliyetler altyapısının geliştirilmesi,
Tedbir	3.2.3	Atıl kamu binalarının kalkınma faaliyetleri için yeniden düzenlenmesi,
Tedbir	3.2.4	Kırsal alandaki çiftçiler ve tarım sektörü girişimcileri arasındaki işbirliğini sağlayacak mekanizmaların kurulması.

Stratejik Amaç 4: Kırsal Toplumun Beşerî ve Sosyal Sermayesinin Geliştirilmesi ve Yoksulluğun Azaltılması

Uluslararası ölçekte Türkiye'nin temel kalkınma göstergelerinin iyileşmesinde kırsal nüfusa yönelik sosyal politikalar kilit önem kazanmıştır. Ülke nüfusunun hâlen yaklaşık dörtte birinin yaşadığı kırsal alandaki fertlerin genel refah düzeylerinin iyileştirilmesinde; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine erişimi güçlendirecek daha bütüncül ve kurumsal araçların geliştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, kırsal kesimdeki yoksul hanelere ve diğer kırılgan gruplara yönelik yürütülen kırsal kalkınma faaliyetlerinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Kırsal alanda yoksullukla mücadele ve sosyal içerme temel hedefiyle, kamusal hizmetlerin sunumunda sürdürülebilirlik temelinde dezavantajlı grupları kapsayan daha yapısal nitelikli tedbirlere başvurulması gerekmektedir. Bu çerçevede, başta sosyal hizmet ve yardımlar olmak üzere sosyal politika

uygulamalarının köylere arz yönlü sunumu büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede yoksulluk sınırı altındaki haneler ile uzak kırsal yerleşimlerin öncelikli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu ihtiyaçlardan hareketle oluşturulan, “kırsal toplum”a yönelik tedbirlerle; temel nitelikteki eğitim ve koruyucu sağlık hizmetlerinin kaliteli ve kesintisiz şekilde sunulması, kırsal işgücünün mesleki niteliklerinin ve becerilerinin geliştirilmesi, kırsal alanda kadınların ve gençlerin istihdamını artırmaya yönelik projelerin ve meslek edindirmeye yönelik faaliyetlerin desteklenmesi, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalıştıkları yörelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kadınlar başta olmak üzere tarım sektörü çalışanlarına yönelik sosyal güvenlik, iş güvenliği ve işçi sağlığı hizmetlerinin etkinleştirilmesi, yoksullukla mücadelenin süregelen demografik değişime ve risk gruplarına duyarlı araçlarla desteklenmesi, yoksulluğu azaltma desteklerinin üretim ve istihdam artışına katkı sunacak şekilde programlanması, kadınlar ve gençlerin iş gücü piyasasında yaşadıkları dezavantajların azaltılması, yaşlılara ve çocuklara yönelik bakım ve diğer sosyal hizmet sunumlarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 5. Stratejik Amaç 4 kapsamındaki öncelik ve tedbirler

Öncelik 4.1 Beşerî ve sosyal sermayenin geliştirilmesi		
Tedbir	4.1.1	Örgün ve yaygın eğitim ile danışmanlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması,
Tedbir	4.1.2	Koruyucu sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması,
Tedbir	4.1.3	Dijital okuryazarlığın artırılması, dijital uygulamaların kullanılması ve dijital yetkinliğin artırılmasına yönelik eğitimler verilmesi amacıyla yeni yöntemler geliştirilmesi,
Tedbir	4.1.4	Çocuk ve gençlerde kırsal kalkınma ile ilgili farkındalık oluşturulması,
Tedbir	4.1.5	Kırsal alana hizmet sunan kamu personeli ile üretici örgütlerinin kırsal kalkınma konusunda bilgi ve farkındalıklarının artırılması.
Öncelik 4.2 Yoksulluğu azaltma çalışmalarının güçlendirilmesi		
Tedbir	4.2.1	Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik hizmetlerin etkinleştirilmesi,
Tedbir	4.2.2	Sosyal hizmet ve yardımların etkinleştirilmesi,
Tedbir	4.2.3	Dezavantajlı bireyler için sosyal içermenin güçlendirilmesi,
Tedbir	4.2.4	Kırsal yoksulluğu azaltmaya yönelik projeler üretilmesi, izleme ve değerlendirmesinin yapılması,
Tedbir	4.2.5	Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması.

Türkiye’de yerleşik tarım istihdamı ile birlikte özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden, hasat mevsimi ve ürün çeşidine göre, çok sayıda ilimize, genellikle nisan ayında başlayıp kasım ayında sona eren mevsimsel tarım işçisi (MTİ) ve ailesi göçü yaşanmaktadır. Ekonomik kazanç sağlamak amacı ile yaşadıkları yerlerden uzun süre ayrı kalan mevsimlik tarım işçilerinde, sosyoekonomik yaşam düzeyinin düşük olması, sosyal güvencenin olmaması, sağlık ve hijyen okuryazarlığının yetersizliği ve göç olgusunun getirmiş olduğu dezavantajlar vardır. Bu ailelerin nüfusa kayıtla ilgili genel sorunları, sürekli yer değiştirmeleri, sağlık hizmetlerine erişim konusunda bilgi yetersizlikleri sağlık hizmetlerine erişimlerini de azaltmaktadır. Bölgeye özgü endemik hastalıklar, mevsimsel tarım işçileri aracılığıyla göç ettikleri yerlere taşınabilmekte; anne/çocuk sağlığı ve bağışıklama ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi temel koruyucu sağlık hizmetlerinin sunumunda sorunlar yaşanabilmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerine, birinci basamak ve koruyucu sağlık hizmetleri, illerde İl Sağlık Müdürlüklerinin (İSM) koordinasyonunda Toplum Sağlığı Merkezleri (TSM) / İlçe Sağlık Müdürlükleri / E2-E1 Grubu Entegre İlçe Hastaneleri ve/veya Aile Sağlığı Merkezleri (ASM) tarafından gerçekleştirilmektedir. ASM’lerce bireye yönelik, TSM/İSM’lerce toplumun bütününe yönelik hizmet verilmektedir. Hizmet sunumları poliklinik hizmetleri (teşhis ve tedaviyi kapsayan), bulaşıcı hastalıkların kontrolü, salgının önlenmesi ve bağışıklama, bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele ve çevre sağlığı hizmetleri olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilmektedir.

Türkiye’de sağlık hizmetine ulaşımın zor olduğu belde, köy, mezra, uzak mahalleler ve benzeri yerleşim yerlerinde, tarlalarda, koruyucu sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliğini, sürdürülebilirliğini ve etkinliğini sağlamak amacıyla “Mobil Sağlık Hizmetleri” uygulamasına geçilmiştir. Mobil sağlık hizmetleri, toplumu ve çevresini bir bütün olarak değerlendirmek suretiyle sunulan; bulaşıcı ve kronik hastalıklarla ilgili genel takip (filyasyon, tansiyon ölçümü, şeker takibi gibi) hizmetlerini, sağlık taramalarının desteklenmesini (kanser taramaları için yönlendirmelerin yapılması ve önleyici uygulamaların gerçekleştirilmesi gibi), sağlık eğitimlerinin yapılmasını, çevre sağlığı hizmetlerinin sunulmasını içeren; birinci basamak sağlık hizmetlerine dair bilgilendirme ve erken tespit rolü üstlenmesi (gebe tespiti, göç ile gelen nüfusun erken tespiti gibi), yerleşkede bireye sunulan sağlık hizmetlerinin izlenmesi,

değerlendirilmesi ve geri bildirimlerde bulunulması suretiyle aile hekimliği hizmetlerinin desteklenmesini ve güçlendirilmesini de amaçlayan; düzenli ve sürekli bir şekilde sunulan sağlık hizmetleridir.

“Mobil Sağlık Hizmetleri” ekipleri, mevsimlik tarım işçileri de dâhil olmak üzere, sağlık hizmetlerine ulaşımı zor olan dezavantajlı gruplara koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmeti sunmaktadır. Ülkede 658 ekip ile dezavantajlı gruplara yerinde sağlık hizmeti sunulmaktadır.

Stratejik Amaç 5: Yerel ve Kırsal Kalkınmaya İlişkin Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

Yerel ve kırsal kalkınma kapasitesine olan ihtiyaç iki yönlüdür. Birincisi, kırsal nüfusa hizmet götüren yerel idarelerdeki kurumsallaşma düzeyinin artırılması iken, ikincisi yerel kalkınma aktörlerinin kırsal kalkınma programı hazırlama, uygulama ve izleme kapasitesinin geliştirilmesidir. Geçmişten günümüze kırsal kalkınma çoğunlukla merkezî idare tarafından yürütülen ve finanse edilen bir politika alanı olduğundan yerel toplumun kırsal kalkınma faaliyetlerine ilişkin katılımçılık ve sahiplenme düzeyi düşük kalmıştır. Ancak kırsal toplumun kendi problemlerine ilişkin sorun çözme ve örgütlenme kapasitelerinin gelişebilmesi tabandan yukarı kalkınma yaklaşımının benimsenmesine bağlıdır. Nüfus seyrelmesi neticesinde kırsal alana yönelik hizmet ve yatırımların birim maliyetlerinin artması nedeniyle hizmetlere erişimde yaşanan aksaklıklara karşı, arz yönlü bir hizmet sunumuna geçilmesi ve bunun için ihtiyaç duyulan kurumsallaşmanın merkezî ve yerel idarelerin işbirliğiyle gerçekleştirilmesi elzem hâle gelmiştir.

Bu ihtiyaçlardan hareketle oluşturulan “yerel kalkınma”ya yönelik tedbirlerle; ilçe düzeyinden kırsal alana hizmet sunum kapasitesi için ihtiyaç duyulan kurumsallaşmanın sağlanması, hizmet sunumunda kırsalın yeni demografik yapısını ve coğrafi dezavantajlarını gözeterek yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesi, mahalli idarelerin hizmet sunum kapasitesinin güçlendirilmesi, yerel yönetimi güçlendirmek üzere kamu sektörü ve özel sektör ile STK’ların işbirliği ve ortaklığına dayanan kırsal kalkınma girişimlerinin harekete geçirilmesi, sivil nitelikli yerel kalkınma girişimlerinin kurumsallaşması, yerel ve kırsal kalkınma için ulusal ve

uluslararası ölçekte bilgi ve deneyim paylaşımının sağlanmasına yönelik ulusal ölçekteki ağ platformunun¹ oluşturulması amaçlanmaktadır.

Tablo 6. Stratejik Amaç 5 kapsamındaki öncelik ve tedbirler

Öncelik 5.1 Kamunun hizmet sunum kapasitesinin geliştirilmesi		
Tedbir	5.1.1	Beldelerin ve köy muhtarlıklarının hizmet sunum kapasitelerinin geliştirilmesi,
Tedbir	5.1.2	İlçe belediyelerinin hizmet sunum kapasitelerinin geliştirilmesi,
Tedbir	5.1.3	Kamusal hizmetlerin sunumunda yenilikçi modellerin geliştirilmesi.
Öncelik 5.2 Yerel ve kırsal kalkınmaya yönelik girişimlerin güçlendirilmesi		
Tedbir	5.2.1	Kamu ve kamu dışı paydaşların ortaklığında yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması,
Tedbir	5.2.2	Yerel ve kırsal kalkınmaya yönelik sivil inisiyatiflerin teknik kapasitesinin geliştirilmesi,
Tedbir	5.2.3	Ulusal kırsal kalkınma işbirliği ağının oluşturulması.

1 Hâlen AB üyesi ülkeler arasında tesis edilmiş bulunan Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı (ENRD), kırsal kalkınma projesi uygulayan gerçek ve tüzel kişiler arasında tecrübe paylaşımı, sınır ötesi iş birliklerin kurulması ve iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması amaçlarına hizmet etmektedir. Türkiye'nin katılım öncesinde bu oluşumu gerçekleştirmesi kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsallaşma ve yönetim deneyimini güçlendirecektir.

5. UYGULAMA

5.1. Uygulama Alanı

Ulusal kırsal kalkınma strateji belgesi ile kırsal ekonomide, toplumda, kırsal yerleşim yerleri ile çevrede iyileştirme öngören tüm faaliyetler kırsal kalkınma kapsamında değerlendirilmektedir. Bu yönüyle, kırsal kalkınma faaliyetleri, “Kırsal Alan Tanımı” bölümünde ifade edildiği üzere, kırsal alan kapsamına giren alanlarda uygulanacaktır.

Tarım, gıda, ormancılık ve su ürünleri sektörleri ile kırsal çevreye ilişkin faaliyetlerde bir kırsal alan sınırlamasına gidilmeyecektir. Tarım dışı ekonominin çeşitlendirilmesi ile kırsal topluma ve yerleşimlere ilişkin faaliyetler bakımından kırsal alan tanımı kapsamına giren yerleşim yerleri hedef uygulama alanıdır. Bu yerleşimler arasında da nüfus hacmi yüksek ve gelecekte nüfus kaybı olasılığı düşük olanlara uygulamada öncelik verilecektir. Belirlenen bölgelerde, diğer kamu kurumları ile de koordine edilerek güvenlik hizmetleri dahil gerekli hizmetlerin etkinliği artırılacaktır.

Kırsal kalkınma faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini ve kalıcılığını artırmak ve kırsal kalkınmaya ivme kazandırmak amacıyla ilçe merkezleri ve beldelerin gelişme potansiyelleri ve dinamikleri özellikle değerlendirilecektir. Böylece, kamu tarafından kırsal kesime götürülen hizmet ve yatırımların bir taraftan etkinlik boyutu gözetilirken diğer taraftan civar yerleşimlerin de kamusal hizmetlere erişim sürekliliği temin edileceğinden eşitlik boyutu da güçlendirilmiş olacaktır.

5.2. Uygulayıcı Kurumlar

Uygulayıcı kurumlar, 2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi’ne istinaden Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda, kendi kuruluş mevzuatı gereğince kırsalda hizmet veren ve yatırım yapan tüm kurum ve kuruluşlar olarak tanımlanmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığının teşkilat yapısı, görev ve yetkileri 10.07.2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1. Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde düzenlenmiştir. Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün görevlerine

ilişkin madde 417-a) bendindeki “Rekabetçi bir tarım sektörünün oluşturulması, fiziki potansiyelin, çevre ve arazinin geliştirilmesi, kırsal alanlardaki yaşam kalitesinin ve ekonomik çeşitliliğin iyileştirilmesi, yerel kırsal kalkınma kapasitesinin oluşturulması için programlar hazırlamak, uygulamak ve izlemek” ifadesi ve 5488 sayılı Tarım Kanunu’nun “Bakanlık, kırsal alanlarda tarım ve tarım dışı istihdamın geliştirilmesi, gelirlerin artırılması ve farklılaştırılması, kadın ve genç nüfusun eğitim ve girişimcilik düzeyinin yükseltilmesine yönelik tedbirleri alır. Kırsal kalkınma program, proje ve faaliyetlerine ilişkin düzenlemeleri yapar ve kamu kuruluşları arasında koordinasyonu sağlar.” şeklindeki 15. maddesi uyarınca Tarım ve Orman Bakanlığının “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi” hazırlama yetkisi bulunmaktadır ve bu mevzuat gereği çıkarılan 26 Ekim 2020 tarih ve 2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi uyarınca 2021-2023 Kırsal Kalkınma Stratejisi III’ün hazırlanmasından Tarım ve Orman Bakanlığı sorumludur.

Nitekim Türkiye’de kırsal kalkınma, ağırlıklı olarak merkezî ve yerel idareler iş bölümünde kamu tarafından finanse edilen bir politika alanıdır. Kırsal kesimdeki sermaye birikiminin yetersiz kalması, tüketicilerin gelir düzeylerinin düşük olması ve girişimciler için görece uygun yatırım koşullarının bulunmaması gibi temel nedenlerle kırsal alana yönelik kaynak kullanımında merkezî bütçe kaynaklarına bağımlılık devam etmektedir. Bu durum, karar alma süreçlerinin de merkezileşmesine neden olmakta ve yerel birimlerde kapasite oluşumu menfi yönde etkilenmektedir.

Ancak yeni dönemde merkezî idare kurumlarının ve bu kurumların taşra teşkilatlarının, hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarının, mahalli idarelerin ve diğer yerel kalkınma aktörlerinin (*Kalkınma Ajansları, meslek kuruluşları, üretici organizasyonları ve ilgili STK’lar gibi*) kırsal kalkınma politika ve uygulamaları bakımından eşgüdüm içerisinde faaliyet göstermesi kaçınılmazdır.

Bu çerçevede, UKKS-III döneminde merkezî idare kurumlarının kırsal kalkınma konusunda öne çıkan temel işlevlerinin aşağıdaki şekilde olması beklenmektedir:

1. Kırsal politikaların tasarımı ve izlenmesine ilişkin süreçleri yönetim temelinde yürütmek,

2. Yerel kurumlarca uygulanacak kırsal kalkınma faaliyetlerine ilişkin genel esas ve usulleri belirlemek ve izleme bulguları ışığında dönemsel olarak revize etmek,
3. Kırsal alandaki temel kamu hizmet ve yatırımlarını yerel kurumlarla işbirliği içinde, yöresel koşullara ve yerel toplumun taleplerine uygun şekilde, yenilikçi yaklaşımlarla sunmak ve gerçekleştirmek.

Merkezî idare kurumlarının söz konusu fonksiyonlarıyla uyumlu olarak taşra teşkilatlarının ve hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarının kırsal kalkınma konusundaki temel işlevlerinin ise aşağıdaki şekilde olması beklenmektedir:

1. Kırsal kesime yönelik hizmet sunumunu etkin ve kesintisiz şekilde yürütmek,
2. Kırsal kalkınma için kurumsal kapasite geliştirmek ve yerel kalkınma stratejileri üretmek,
3. Kırsal kalkınma faaliyetlerini mahalli idarelerle işbirliği içerisinde uygulamak, koordine etmek ve izlemeyi raporlamak.

Mahalli idareler ve birlikleri, “destekleme faaliyetleri” bakımından çoğunlukla potansiyel yararlanıcılar arasında yer alabilirken, “yatırım ve hizmet faaliyetleri” bakımından ise doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu kurum statüsünde tanımlanabilmektedir.

5.3. Uygulama Araçları

Merkezî bütçe kaynağı için ilgili merkezî/yerel kurumlarca teklif edilecek kırsal kalkınma faaliyetlerinin konuları, Bölüm 4’te yer alan stratejik çerçeveye (eksenler / öncelikler / tedbirler) uyumlu olmak durumundadır. Kırsal kalkınma faaliyetlerinin hangi araçlar üzerinden uygulamaya geçirileceği, teklif edilen faaliyetin niteliğine ve sorumlu merkezî idarenin tabi olduğu mevzuat hükümlerine uygun şekilde farklılık arz edebilecektir.

Türkiye’de kırsal kalkınma için en çok başvuru alan uygulama araçları; ekonomik ve sosyal altyapı projeleri, etüt-araştırma projeleri, entegre kırsal kalkınma projeleri ile tarım ve kırsal kalkınma mali destek programlarıdır. Dönemsel olarak uygulama araçları çeşitlense bile, tüm kırsal kalkınma faaliyetleri merkezî yönetim bütçesinden

karşılanmakta ve çoğunluğu yıllık yatırım programı ile ilişkilendirilmektedir. Uygulayıcı kurumlar tarafından yıllık yatırım programına teklif edilecek tüm faaliyet önerileri, ulusal kırsal kalkınma stratejik çerçevesiyle örtüştüğü ölçüde ilgili kurumlar tarafından kaynak tahsisi yapılacaktır.

Kırsal politikaların uygulama düzeyinin artırılması için, ilgili merkezî idarelerin bütçeleri ve yıllık yatırım programları hazırlanırken, bu “Strateji Belgesi”nde belirtilen kırsal kalkınma öncelikleri/tedbirleri kapsamına giren hizmet, yatırım ve destekleme faaliyetlerine ilişkin proje teklifleri öncelikli olarak değerlendirilecektir.

UKKS-I ve II döneminde merkezî bütçeden doğrudan kırsal kalkınma için en çok kaynak tahsisi yapılan uygulama araçlarının başında “kırsal kalkınma projeleri” ile “tarım ve kırsal kalkınma mali destek programları” gelmektedir. Bu iki uygulama aracı hem doğrudan kırsal kalkınma amaçlı yürütülmekte hem de kırsal politika öncelikleri ve hedefleri ışığında tanzim edilmektedir. Ulusal ve uluslararası kaynaklarla yürütülecek bu türdeki faaliyetlere çerçeve oluşturacak genel hususlar aşağıdaki gibidir.

5.3.1 Merkezî bütçeli kırsal kalkınma projeleri

Kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak, tarım ve tarım dışı istihdamı geliştirmek, gelirleri artırmak ve farklılaştırmak, gerçek ve tüzel kişilerin ekonomik faaliyetlerine yönelik ekonomik ve sosyal nitelikli yatırımları desteklemek amacıyla merkezî bütçeden ilgili kamu ve kamu dışı aktörlerin işbirliğinde uygulanan faaliyetlerdir. Bu uygulama aracı kırsal yerleşimlerin farklı sektörlerdeki ihtiyaçlarının bir arada programlanmasından oluşan ve hâlen genellikle il/ilçe bazlı yürütülen kırsal kalkınma veya entegre kalkınma projeleri olarak da ifade edilmektedir. Bu projeler, birden çok tedbiri kapsayacak şekilde, tanımlı bir coğrafi alanda uygulanmaktadır. Hâlen çoğunlukla Tarım ve Orman Bakanlığı, kısmen de BKİ’ler uhdesinde yürütülmektedir.

5.3.2 Uluslararası kaynaklarla yürütülen entegre nitelikteki kalkınma projeleri

Uluslararası kaynaklarla yürütülen entegre nitelikteki kalkınma projeleri; kırsal alanda yaşayan nüfusun sosyoekonomik yapısını, kırsaldaki istihdam fırsatlarını

iyileştirmek ve küçük çiftçileri gruplar halinde veya bireysel olarak inisiyatifler almaya teşvik etmek, sosyal altyapıyı, üretimi ve kırsal alanlardaki fakir kesimlerle doğrudan bağlantılı kurumların kapasitelerini iyileştirmek olarak belirlenmiştir. Bununla beraber proje bölgesinde tarımsal değer zincirinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi yoluyla ekonomik çeşitliliğin sağlanarak kırsal yoksulluğun azaltılması amaçlanmaktadır. Bu bakımdan, uygulama önceliği bu tür faaliyetlerin henüz yürütülmediği yörelere verilecektir.

5.3.3 Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programları

Bu programlar kapsamında, TOB tarafından, tarımın rekabet gücünün artırılması ile yerel ekonominin güçlendirilmesine yönelik yatırım konularına proje bazlı hibe desteği sağlanmaktadır. Hibe destek programları olarak da ifade edilen bu uygulama aracı, yararlanıcı eş-finansmanı ile yürütülmesinde kamu yararının bulunduğu faaliyetlere yönelik olacaktır. Bir veya birden çok kırsal kalkınma tedbirini içerecek şekilde bölge/il düzeyinde merkezî/yerel kurumlar tarafından veya her ikisinin işbirliğinde uygulanacaktır.

Türkiye'nin ilgili fasıllar kapsamındaki AB müktesebatına uyum hazırlıklarını finanse etme amacı taşıyan Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programı, bu yönde yürütülen tüm mali destek programları için de model bir uygulamadır. Yeni dönem IPARD Programı'nın hazırlık süreci ve programa esas teşkil edecek sektör analizi çalışmaları uygulama sürecinden önce başlatılır. Bu analizler, mevcut IPARD uygulamasından edinilen deneyimler ışığında, yeni programda yer alması gereken sektörleri, coğrafi kapsamı, yatırım konularını, faydalanıcı profilini ve destek miktarlarını belirlemeye katkı sunmaktadır. Türkiye'de tüm kırsal yöreler, ilgili fasıllar çerçevesindeki AB standartlarının uygulanması, istihdam ihtiyacı, yaşam kalitesi ve genel ekonomik görünüm gibi temel parametrelerde benzer ihtiyaçları göstermektedir. Bu nedenle yeni IPARD Programı'nın uygulanacağı coğrafi alan olarak tüm iller hedeflenmekle birlikte, uygulanacak tedbirler ve tahsis edilecek toplam bütçe bağlamında nihai bir değerlendirme; önceki programların uygulama tecrübeleri ve IPA süreciyle ilgili kurumların görüşleri de gözetilerek "Yönetim Otoritesi" tarafından yapılacaktır.

Kırsal kalkınma projeleri, uluslararası kaynaklarla yürütülen entegre nitelikteki kalkınma projeleri ile mali destek programlarının tasarımında küçük ölçekli geçimlik

aile işletmelerinin bu desteklerden yararlanmasını kolaylaştıracak koşullar münhasıran gözetilecektir.

Farklı kurumlarca yürütülen tarım ve kırsal kalkınma mali destek programları arasındaki uyum ve tamamlayıcılık ilişkisi, hem bu “Strateji Belgesi”nin temel amaç ve hedeflerini hem de AB uyum süreci çerçevesinde IPARD Programlarında ortaya konulan hedeflere katkı sunacak şekilde tasarlanacaktır. Gerek destekleme konuları gerekse potansiyel yararlanıcılar ve coğrafi kapsam bakımından gözetilmesi gereken tamamlayıcılık ilişkisi ve alınması gereken tedbirler yıllık programlar aracılığıyla uygulanacaktır.

5.3.4 Kalkınma Ajansları Kırsal Kalkınmanın Desteklenmesi Mali Destek Programları

Tarım altyapısının geliştirilmesi, katma değerli ürünlerin, yenilikçi uygulamaların ve örgütlenmenin yaygınlaştırılması; kırsal turizme yönelik destinasyonların oluşturulması, tanıtılması ve cazibesinin artırılması yoluyla kırsalda yaşayan bireylerin sosyoekonomik gelişimlerine katkı sağlanması amacıyla Kalkınma Ajansları tarafından uygulanan mali destek programlarıdır.

Kırsal Kalkınmanın Desteklenmesi Mali Destek Programı’nın öncelikleri; tarım alanında kırsalda örgütlenmenin, kooperatifçiliğin ve kadın istihdamının artırılması, başta kadınlar tarafından üretilen ürünler olmak üzere diğer tarım ürünlerinin markalaşma ve pazarlama imkânlarının artırılması, katma değerli tarım ürünleri üretiminin artırılması, ata tohumlarının kullanımının yaygınlaştırılması, yenilikçi, teknolojik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, tarım alanında kaynak verimliliğinin artırılması, kırsala ait turizm değerlerine yönelik üretim ve uygulamaların çeşitlendirilmesiyle kırsalda alternatif turizmin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

5.4. Temel Uygulama Belgeleri

5488 sayılı Tarım Kanunu’nun 15. maddesindeki “Bakanlık kırsal alanlarda tarım ve tarım dışı istihdamın geliştirilmesi, gelirlerin artırılması ve farklılaştırılması, kadın ve genç nüfusun eğitim ve girişimcilik düzeyinin yükseltilmesine yönelik tedbirleri alır. Kırsal Kalkınma program, proje ve faaliyetlerine ilişkin düzenlemeleri yapar ve

kamu kuruluşları arasında koordinasyonu sağlar.” hükmü gereğince düzenleme yapılır. Türkiye’de kırsal kalkınma faaliyetlerine yönelik başlıca finansman araçları: (1) merkezî yönetim bütçesi, (2) mahalli idarelerin kurumsal bütçeleri, (3) AB hibe fonları, (4) üye olunan uluslararası kuruluşların fon ve/veya kredileri, (5) özel sektör yatırımları, (6) STK faaliyetleridir. Tamamen veya kısmen merkezî idare bütçesinden finanse edilen faaliyetler, merkezî yönetim bütçesi ve/veya yıllık yatırım programı kapsamında uygulanmaktadır. Ayrıca merkezi ve yerel idarelerin dış kredi ile yürütmeyi planladıkları kırsal kalkınma faaliyetleri de ilgili mevzuatları çerçevesinde uygulanmaktadır.

UKKS-III belgesi çerçevesinde hazırlanması gereken temel belgeler, Kırsal Kalkınma Eylem Planı-III ile IPARD-III Programı’dır. Bu belgelerin hazırlıkları 2020 yılı programının ilgili tedbir hükümlerine göre yürütülecektir. Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanacak bu belgelerle ilgili ana hususlar aşağıda ifade edilmektedir:

5.4.1 Kırsal Kalkınma Eylem Planı-III

Bu “Strateji Belgesi”nde ifade edilen öncelikler ve tedbirlerin uygulanması, Kırsal Kalkınma Eylem Planı’nda yer alacak faaliyetler aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Bu faaliyetler; kamu yatırımı, etüt-araştırma projesi, entegre kırsal kalkınma projesi ve mali destek programı benzeri uygulama araçlarıyla hayata geçirilecektir.

5.4.2 IPARD Programı-III

Türkiye’nin ilgili fasıllar kapsamındaki AB müktesebatına uyum hazırlıklarını finanse etme amacı taşıyan IPARD Programı, bu yönde yürütülen tüm mali destek programları için de model bir uygulamadır. 2021-2027 dönemine ilişkin hazırlanan IPARD-III Programı’nın hazırlık süreci ve programa esas teşkil eden sektör analizi çalışmaları 2020 yılı içinde başlatılmıştır. Bu analizler, mevcut IPARD-I 2007-2013 ve IPARD-II 2014-2020 uygulamasından edinilen deneyimler ışığında, yeni IPARD Programı’nda yer alması gereken sektörleri, coğrafi kapsamı, yatırım konularını, faydalanıcı profilini ve destek miktarlarını belirlemeye katkı sağlamaktadır.

Türkiye’nin tüm kırsal yöreleri, ilgili fasıllar çerçevesindeki AB standartlarının uygulanması, istihdam ihtiyacı, yaşam kalitesi ve genel ekonomik görünüm gibi

temel parametrelerde benzer ihtiyaçlara gereksinim duymaktadır. Bu nedenle IPARD-III Programı'nın uygulanacağı coğrafi alan olarak tüm iller hedeflenmektedir.

IPARD Programı kapsamında;

- Süt, kırmızı et, kanatlı eti ve yumurta üreten tarımsal işletmelerin kurulmasına ilişkin yatırımlar,
- Süt, kırmızı et, kanatlı eti, su ürünleri ve meyve ve sebze ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına ilişkin yatırımlar,
- Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi, arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve paketlenmesi, zanaatkarlık ve yerel ürün işletmeleri, su ürünleri yetiştiriciliği, kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri, makine parkları ve yenilenebilir enerji konularındaki yatırımlar,
- Tarım, çevre, iklim ve organik tarıma yönelik uygulamalar (Toprak erozyonunun önlenmesi, yer altı su kaynaklarının korunması, biyoçeşitliliğin korunması),
- Yerel kalkınma stratejilerinin uygulanmasına yönelik projeler (LEADER yaklaşımı),
- Kırsal altyapı yatırımları,
- Üretici örgütlerinin kurulması,
- Eğitimin geliştirilmesi,
- Teknik destek,
- Danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi,

konularının desteklenmesi öngörülmektedir.

Diğer yandan önümüzdeki programlama döneminde IPARD-III Programı tasarlanırken, kırsal alanların sosyal ve fiziksel altyapılarını geliştirmek için “Kırsal Altyapı ve Yenilenebilir Enerji” tedbirlerinin kalkınma amaçları kapsamında özellikle yer alması azami önem arz etmektedir.

Kırsal alanlara yönelik olarak, IPARD Programı kapsamında verilen hibe destekleriyle paralellik gösteren diğer ulusal ve uluslararası desteklemeler IPARD Programı desteklerini olumsuz etkilemeyecek şekilde tamamlayıcılık ilkesine uygun olarak yapılandırılacaktır. Tüm kamu kurum ve kuruluşları bu koşulu münhasıran gözetecektir.

6. KOORDİNASYON, İZLEME ve DEĞERLENDİRME

6.1. Kırsal Politikanın Yönetişimi

“Strateji Belgesi”, kırsal kalkınma faaliyetleriyle ilgili olarak kamu idareleri için mevzuat düzenleme, politika geliştirme ve uygulama faaliyetleri bakımından çerçeve dokümandır. Kırsal kalkınmanın diğer sektörel politikalarla ilgili strateji belgesi ve eylem planlarına entegrasyonunda UKKS-III dokümanı esas alınacaktır.

2020-2023 döneminde kırsal politika ve uygulamalara ilişkin izleme ve değerlendirme çalışmaları (etki analizleri de dâhil olmak üzere), “2021-2023 Dönemi Yatırım Programı Hazırlıklarına Dair 2020/12 Nolu Cumhurbaşkanlığı Genelgesi” ve “Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi”nin hazırlanmasına dair “2020/14 Cumhurbaşkanlığı Genelgesi” hükümleriyle uyumlu şekilde yürütülecektir.

Kırsal kalkınmanın çok sektörlü politika çerçevesi nedeniyle uygulayıcı kamu idarelerinin güçlü bir eşgüdüm, koordinasyon ve işbirliği ilişkisi içerisinde olmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması hem kırsal kalkınmaya tahsis edilen kamu kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasını hem de ortak ulusal hedeflere özgülmesini temin edecektir.

Türkiye’de kırsal politikanın tasarımı ve uygulamasına ilişkin süreçleri kamu kurumlarının ve kamu dışı kurumların işbirliği ve koordinasyonu temelinde yürütmek amacıyla 2020/14 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi gereğince oluşturulacak bir yönetim mekanizmasının aktif olarak kullanılmasına devam edilecektir.

İzleme ve değerlendirme çalışmalarına ilişkin veri ihtiyacı ilgili kurumlarca sağlanacaktır.

Kırsal politikaların izlenmesi için ihtiyaç duyulan veriler ise Resmi İstatistik Programı (RİP) kapsamında üretilen/üretileceği belirtilen kırsal alan istatistiklerinden karşılanacaktır. Bunun için aşağıda Tablo-7’de eksenler bazında tasnif edilen kırsal göstergeler seti kullanılacaktır. Böylece, Türkiye kırsalının demografik, sosyal, ekonomik, mekânsal, çevresel ve kurumsal görünümü ortaya

konulacak, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farkları ölçülebilecek ve en önemlisi gelecek dönemler için veri temelli kırsal kalkınma politikalarının üretilmesi sağlanacaktır.

6.2. Kırsal Göstergeler

RİP kapsamına alınan kırsal göstergelerin yıllık olarak ve il bazında (İBBS Düzey 3) üretilmesi hedeflenmekle birlikte, bu hususlardaki nihai karar bakımından TÜİK yetkilidir. Kır-kent bazında üretilmesi beklenen göstergeler bakımından esas alınacak kırsal alanın tespitinde, On Birinci Kalkınma Planı'ndaki 711.1 nolu tedbir kapsamında ilgili kamu kurumlarının işbirliğiyle yürütülecek kırsal alan tanımı çalışmaları esas alınacaktır.

Tablo 7. Seçilmiş kırsal göstergeler (eksenler itibarıyla)

		Göstergeler	Birimi	2016	2017	2018	2019	Kaynağı
Eksen - I	1	Arıcılık kayıt sistemlerinde bulunan arıcılık yapan işletme sayısı	Sayı	61.013	64.099	64.635	65.888	TOB
	2	ÇKS/TÜKAS kayıt sistemlerinde bulunan genç çiftçi sayısı	Sayı	252.886	275.163	271.649	225.518	TOB
	4	Organik tarım yapan işletme sayısı	Sayı	67.878	75.067	79.563	74.545	TOB
	5	Organik tarım yapılan tarım arazisi	Hektar	523.777	543.033	626.885	545.870	TOB
	6	ÇKS/TÜKAS kayıt sistemlerine göre ortalama işletme büyüklüğü	Hektar	6,5	7,0	7,0	7,1	TOB
	7	Hayvancılıkla ilgilenen işletme sayısı	Sayı	1.928.564	1.836.778	1.892.146	1.887.457	TOB
	8	Su ürünleri yetiştiriciliği yapan işletme sayısı	Sayı	2.326	2.308	2.286	2.127	TOB
	9	Tarım sektörünün GSYH içindeki oranı (cari fiyatlarla)	Yüzde	6,2	6,1	5,8	6,4	TÜİK
	10	Tarımsal arazi büyüklüğü	Hektar	23.711.159	23.346.598	23.185.463	23.094.924	TÜİK
		a) Ekilen tarla alanı	Hektar	15.574.639	15.497.826	15.421.497	15.387.323	TÜİK
		b) Nadas alanı	Hektar	3.998.296	3.697.414	3.512.773	3.387.382	TÜİK
		c) Sebze alanı	Hektar	804.142	798.265	783.632	789.906	TÜİK
		d) Meyve alanı	Hektar	3.329.217	3.348.100	3.462.387	3.525.070	TÜİK
	e) Süs bitkisi alanı	Hektar	4.866	4.993	5.174	5.243	TÜİK	
11	Tarımsal istihdam oranı	Yüzde	19,5	19,4	18,4	18,2	TÜİK	
12	ÇKS/TÜKAS kayıt sistemlerine göre tarımsal işletme sayısı	Sayı	2.267.176	2.132.491	2.152.003	2.083.022	TOB	
13	Üretici organizasyonu sayısı	Sayı	13.086	12.836	12.662	12.636	TOB	

	Göstergeler	Birimi	2016	2017	2018	2019	Kaynağı	
	14 Üretici organizasyonları ortak-üye sayısı	Sayı	4.271.182	4.264.990	4.245.310	4.186.116	TOB	
Eksen - II	15 Yem bitkileri ekimi yapılan tarım arazisi	Hektar	1.867.202	1.954.597	1.999.260	2.097.381	TÜİK	
	16 Çayır-Mera alanı	Hektar	14.616.687	14.616.687	14.616.687	14.616.687	TÜİK	
	17 Nadas alanı	Hektar	3.998.296	3.697.414	3.512.773	3.387.382	TÜİK	
	18 Orman alanı	Hektar	22.342.935	22.342.935	22.621.935	22.740.297	TOB	
	19 Erozyon kontrolü yapılan alan büyüklüğü	Hektar	97.056	91.049	86.758	16.538	TOB	
	20 Orman köyü sayısı	Sayı	22.661	22.712	22.847	22.941	TOB	
	21 DSİ tarafından Sulanan tarım arazisi	Hektar	1.577.096	1.616.676	1.601.967	1.738.777	TOB	
	22 Toplulaştırma yapılmış tarım arazisi	Hektar	2.204.418	3.157.501	3.625.367	4.244.388	TOB	
Eksen - III	23 Asfalt-beton köy yolu uzunluğu	Km	74.583	78.233	81.069	82.327	İÇİB	
	24 Atık suyu arıtılan köy sayısı	Sayı	1.723	1.740	1.787	2.024	İÇİB	
	25 İçme suyu arıtılan köy sayısı	Sayı	258	267	283	284	İÇİB	
	26 İnternet erişimi olan hane oranı	Yüzde	76	81	84	88	TÜİK	
	27 Kanalizasyon şebekesi bulunan köy sayısı	Sayı	9.354	9.577	10.201	10.234	İÇİB	
	28 Katı atığı toplanan köy sayısı	Sayı	7.250	9.641	9.838	9.977	İÇİB	
	29 Köy yolu ağı uzunluğu	Km	175.429	179.895	179.537	182.500	İÇİB	
	30 Şebekeli içme suyuna sahip köy sayısı	Sayı	17.543	17.959	17.945	17.941	İÇİB	
	31 Yerleşik alan tespiti yapılmış köy sayısı	Sayı	13.180	13.975	14.346	14.527	İÇİB	
	Eksen - IV	32 Köy okulu sayısı (ilkokul-4 yıllık)	Sayı	6.326	5.983	5.731	5.574	MEB
		33 Köy okulu sayısı (ortaokul-4 yıllık)	Sayı	2.866	2.933	2.859	2.781	MEB
34 İşsizlik oranı		Yüzde	10,9	10,9	11,0	13,7	TÜİK	
35 Doğurganlık hızı		Çocuk Sayısı	2,10	2,07	1,99	1,88	TÜİK	
36 Gini katsayısı (eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre)		Yüzde	0,404	0,405	0,408	0,395	TÜİK	
37 Köylerdeki hane sayısı		Sayı	1.391.702	1.391.732	1.473.292	1.431.684	TÜİK	
38 Yoksulluk oranı		Yüzde	14,3	13,5	13,9	14,4	TÜİK	
39 Kırsal nüfus oranı		Yüzde	12,1	11,8	12,1	11,5	TÜİK	
40 Kırsal nüfusta genç ve yaşlı bağımlılık oranı								
a) Genç bağımlılık oranı		Yüzde	34,0	33,1	32,0	31,2	TÜİK	
b) Yaşlı bağımlılık oranı	Yüzde	22,9	23,4	23,3	25,0	TÜİK		
41 Kırsal nüfusun yaş dağılımı								

	Göstergeler	Birimi	2016	2017	2018	2019	Kaynağı	
	a) 0-14 Yaş grubu	Yüzde	21,7	21,2	20,6	20,0	TÜİK	
	b) 15-24 Yaş grubu	Yüzde	16,2	16,0	15,6	15,2	TÜİK	
	c) 25-29 Yaş grubu	Yüzde	6,4	6,4	6,5	6,5	TÜİK	
	d) 30-39 Yaş grubu	Yüzde	12,1	12,0	12,0	11,7	TÜİK	
	e) 40-64 Yaş grubu	Yüzde	29,1	29,5	30,3	30,6	TÜİK	
	f) 65 Yaş ve üzeri yaş grubu	Yüzde	14,6	14,9	15,0	16,0	TÜİK	
	42	Tarım sektöründe sosyal güvenlik sistemine kayıtlı çalışan sayısı	Sayı	1.190.358	1.159.127	1.075.471	600.787	ÇSGB-SGK
Eksen - V	43	Köy başlısı sayısı (<i>oba, mezra, kom, divan gibi</i>)	Sayı	21.801	21.800	21.823	22.008	İÇİB
	44	Köy sayısı	Sayı	18.239	18.380	18.195	18.292	İÇİB
	45	Köylere hizmet götürme birlikleri sayısı	Sayı	450	450	451	451	İÇİB
	46	Belde sayısı	Sayı	397	396	396	386	İÇİB

KAYNAKÇA

Strateji Belgesi hazırlıklarında başvurulmuş başlıca kaynaklar aşağıda yer almaktadır:

1. 2014 Yılı Programı,
2. 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı,
3. Akıllı Tarım Platformu,
4. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Taslağı (2014-2023),
5. GTHB Stratejik Planı (2013-2017),
6. IPARD Programı (2007-2013),
7. Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013),
8. Kırsal Kalkınma: Yenilikçi Hizmet Sunumu Özel İhtisas Komisyonu Taslak Raporu,
9. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023),
10. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018),
11. Orta Vadeli Program (2014-2016),
12. Tarım Orman Bakanlığı Yayınları,
13. Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013),
14. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013),
15. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020),
16. Ulusal Su Planı (2019-2023).

EKLER

EK-1: Temsil Olunan Kurumlar Listesi

EK-1 (A): Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023) taslağının hazırlanması için görevlendirilen çekirdek grupta temsil edilen kurumlar:

1. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (Koordinatör-Sekretarya),
2. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (Teknik Koordinatör),
3. T.C. Dışişleri Bakanlığı (Avrupa Birliği Başkanlığı),
4. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,
5. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
6. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,
7. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı,
8. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı,
9. T.C. İçişleri Bakanlığı,
10. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,
11. T.C. Sağlık Bakanlığı,
12. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,
13. Ankara Üniversitesi,
14. Selçuk Üniversitesi,
15. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu,
16. Türkiye İstatistik Kurumu,
17. Türkiye İş Kurumu,
18. Türk Patent ve Marka Kurumu,
19. Türkiye Kalkınma Vakfı.

EK-2: IPARD Programı Bilgileri

EK-2 (A): IPARD Programı (2007-2013) Stratejik Çerçevesi

Eksenler:

1. Pazar etkinliğinin iyileştirilmesi ve Topluluk standartlarının uygulanması,
2. Tarım-çevre tedbirleri ve yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması için hazırlık faaliyetleri,
3. Kırsal ekonominin geliştirilmesi.

Tedbirler:

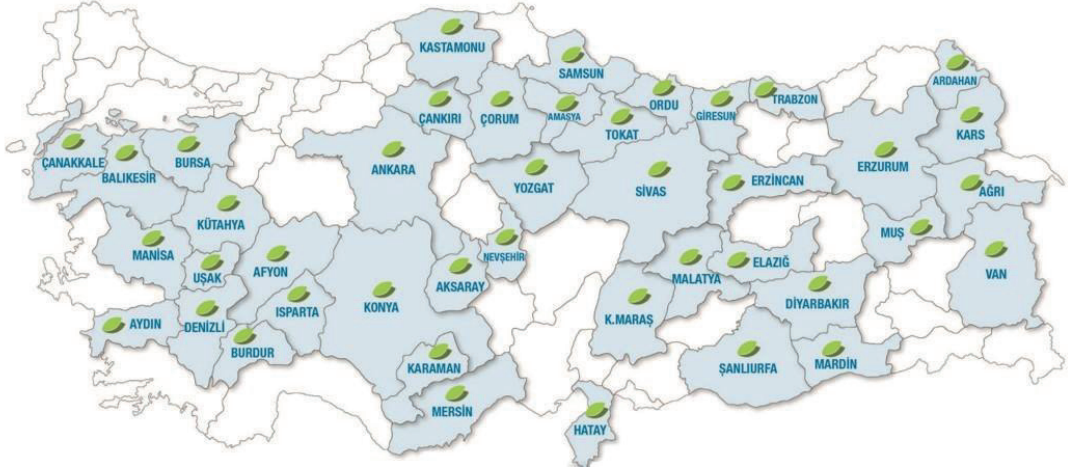
Birinci uygulama aşaması (2007-2009) tedbirleri:

- Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar,
- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar,
- Üretici gruplarının kurulmasına destek,
- Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi,
- Teknik destek.

İkinci uygulama aşaması (2010-2013) tedbirleri:

- Çevre ve kırsal peyzaja yönelik faaliyetlerin uygulanmasına hazırlık,
- Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması.

EK-2 (B): IPARD Programı kapsamındaki iller

EK-2 (C): IPARD Programı (2014-2020) Stratejik Çerçevesi

- M1- Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırım Tedbiri
- M2- Üretici Örgütlerinin Kurulmasına Destek Tedbiri
- M3- Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Tedbiri
- M4- Tarım-Çevre-İklim Organik Tarım Tedbiri
- M5- Yerel Kalkınma Stratejilerinin Geliştirilmesi Tedbiri - LEADER Yaklaşımı
- M6- Kırsal Altyapı Yatırımları Tedbiri
- M7- Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme Tedbiri
- M8- Eğitimin Geliştirilmesi Tedbiri
- M9- Teknik Destek Tedbiri
- M10- Danışmanlık Hizmetleri Tedbiri